

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2020/1. SZÁM

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE
a pandémiás helyzetben

INTERJÚ
Regéczy-Nagy Lászlóval

HOL SÍRJAİK HOMORULTAK –
a Nemzeti Gyászpark bővített adatbázisa

Tartalom

Köszöntő	01
(Dr. Réthelyi Miklós)	
A Nemzeti Örökség Intézete a pandémiás helyzetben	02
(Radnainé dr. Fogarasi Katalin)	
Interjú Regéczy-Nagy Lászlóval	06
(Dr. Tóth Zsolt)	
FiumeiGuide – Irány a sírkert!	10
(Gyökös Eleonóra)	
155 éve hunyt el Semmelweis Ignác	12
(Csanádi Péter)	
A Fal – A Salgótarjáni utcai zsidó temető déli kerítésfalának felújítása	14
(Szakács István)	
Hol sírjaik homorultak – a Nemzeti Gyászpark bővített adatbázisa	18
(Dr. Zinner Tibor)	
Megbecsült múlt – a nemzeti sírkert sírjainak állapota	24
(Fehér Zoltán)	
„Az Év Emlékhelye” díj	26
(Vajkó Andrea)	
Barcsay Jenő emlékezete	28
(Miklósne Meyer Ágnes)	
Emlékezet a közösségi médiában	30
(Bazsó Gabriella)	
NÖRI Füzet Nagycenk nemzeti emlékhelyről	32
(Gyökös Eleonóra)	

Köszöntő

Az EMLÉK-ŐR, a Nemzeti Örökség Intézete időszaki kiadványának aktuális száma, a koronavírus okozta világjárvány idején jelenik meg. Sok más testület működéséhez hasonlóan, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság havi tanácskozásai felfüggesztve, aki csak megteheti, otthon, home-office-ban dolgozik. Üresek az iskolatermek, az egyetemi előadók, a színházak, a hangversenytermek és a templomok is. Nemzeti ünnepünket képernyő előtt kellett tartanunk. A temetések elhalasztva azokra az időkre, amikor már háromnál több ember is együtt gyászolhat és emlékezhet. Eddig könnyű volt – homokba dugott fejfel – úgy gondolni, hogy sem a személyes, sem a nemzeti örökségben ilyen – az egész Földre kiterjedő járvány – nem létezik.

Most látnunk kell, hogy van, és most, a vírus leküzdése mellett, a legfontosabb a veszteségcsökkentés módozatainak a betartása. Ezzel egy időben parancsoló feladat életünk menetének átgondolása. A Nemzeti Örökség Intézete, illetve a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság eddig elsősorban a történelem és az épített múlt értékeinek ismerői, védelmezői és azok szépségének hirdetői voltak, mindennek birtokában, és ezt szellemi és lelki értékekkel kiegészítve kell, hogy a jövő felé forduljanak. A járvány múltával, de már a járvány közben is fel kell készülnünk az egyéni, a közösségi és a társadalmi-nemzeti életünk számos területén a tudatos újratervezésre. Ehhez az alapot az örökségünkben fogjuk megtalálni.

DR. RÉTHELYI MIKLÓS

orvosprofesszor, az egykori Nemzeti Erőforrás Minisztérium minisztere, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság tagja

A Nemzeti Örökség Intézete a pandémiás helyzetben

Koronavírus, COVID-19, pandémia, operatív törzs, veszélyhelyzet, home office, kijárási korlátozás, karantén – a kifejezések, amelyeket idén sajnos mindenki megtanult az egész világon. És a kifejezések mellett meg kellett tanulnunk azoknak minden következményével együtt élni intézményi és családi szinten is.

Magyarország Kormánya 2020. március 11-én veszélyhelyzetet hirdetett ki, és az egész társadalmat érintő korlátozásokat rendelt el. Ezzel összhangban, a munkatársak és

a NÖRI intézményeit látogató emberek egészségének megőrzését szem előtt tartva, a Nemzeti Örökség Intézete is megtette a szükséges óvintézkedéseket. A NÖRI „Pandémiás tervet”

dolgozott ki, amely szerint Pandémiás Vezetői Csoportot állított fel. Ennek tagjai kidolgozták a járvány idejére szóló új működési renddel kapcsolatos szabályzatot. Megtettük a szükséges

Radnainé dr. Fogarasi Katalin beszédet mond a Nemzeti és történelmi emlékhelyek szakmai konferenciáján
Fotó: Kapusi Zoltán

egészségügyi intézkedéseket, például a fokozott fertőtlenítés és takarítás bevezetése, az egészségügyi maszkok és fertőtlenítőszeresek beszerzése és használata által, vagy a munkatársak utazásának és a közösségi érintkezések korlátozása által. A NÖRI ideiglenesen bezárta a látogatók előtt a Salgótarjáni utcai zsidó temető kapuit, az Új köztemetőben található Nemzeti Gyászpark Látogatóközpontot, a Nemzeti Emlé-

kezet Múzeumát és a Fiumei úti sírkert Infópontját. A Fiumei úti sírkertben átmenetileg korlátozza a ravatalozó helyiség (és rendezvényterem) használatát, szünetelteti a rendezvényeket, az idegenforgalmi eseményeket, továbbá ideiglenesen korlátozza a Temetőiroda ügyintézését, felfüggesztette a személyes ügyintézés lehetőségét. A veszélyhelyzet fennállásáig a NÖRI munkatársainak jelentős része távmunkavégzést

teljesítve látja el feladatait. Akik pedig továbbra is bejárnak a munkahelyre dolgozni, ők ehhez nem vehetnek igénybe tömegközlekedési eszközt.

A koronavírus okozta COVID-19 nevű világméretűvé vált járvány arra kényszerített minket, hogy a NÖRI 2020-as stratégiáját is újratervezzük. A stratégia összeállításánál a fő szempont továbbra is az maradt, hogy magasabb szintre emelve megteremtjük a nemzeti emlékezet és kegyelet kultúrájának megfelelő – a nemzeti öntudat és összetartozás érzését erősítő – feltételeit. Éppen ezért a NÖRI első számú feladatának tekinti, hogy az emlékezés és emlékezet kultúráját újraértelmezve hozzájáruljon a magyar örökség és a magyarság identitásának fennmaradásához és megőrzéséhez, különösen nagy hangsúlyt fektetve a fiatalabb generációk kulturális nemzeti identitástudatának megerősítésére, de ezzel nem elhanyagolva az idősebb korosztály kulturális szomjának kielégítését sem. Az idei évi munkaterv gerincvonalát a nemzeti kegyeleti kultúrához és nagyjaink emlékeztetéséhez szervesen kapcsolódó kulturális és oktatási jellegű programok adták. A 2020-as munkaterv szerint a NÖRI az év elején már több, országos szintű rendezvényt megszervezett és sikeresen megvalósított. Január 27-én, halálának 75. évfordulóján emlékeztünk meg Szerb Antaltól sírjánál, a Fiumei úti sírkertben. Február 6-án Kápolnásnyéken rendeztük meg a „Nemzeti és történelmi emlékhelyek szakmai konferenciáját”. Az Emlékhelyek Napját is előkészítő sikeres rendezvényen számos emlékhely képviseltette magát. A Farkasréti temetőben idén már a tizenhatodik alkalommal emlékeztünk meg a második világháború civil áldozatairól február 13-án, a budapesti ostrom végének 75. évfordulóján.

Február 21-én a Nemzeti Emlékezet Bizottságával és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárával közösen tartottunk sajtótájékoztatót az Új köztemetőben, a Nemzeti Gyászpark Látogatóközpontban a 298-as, a 300-as és a 301-es parcellákban nyugvók életrajzait tartalmazó adatbázisunk bővítése kapcsán. Születésük 170. évfordulója adott alkalmat arra, hogy február 24-én megemlékezzünk a Fiumei úti sírkertben nyugvó két

emblemikus színésznőről: Blaha Lujzáról és Jászai Mariáról. Március 6-án pedig sort kerítettünk a két éve tartó, nagyszabású munkálatok eredményeinek átadó ünnepségére: a Fiumei úti sírkert felújított északi árkádsorának és a Salgótarjáni utcai zsidó temető új kerítésfalának átadására.

A NÖRI azonban elhalasztani kényszerült eredeti munkatervében szereplő tavaszi rendezvényeit. A május 9-ére tervezett Emlékhelyek

Napja idén, ötödik alkalommal indult az eddigi legsikeresebbnek, ugyanis a hatvankilenc nemzeti és történelmi emlékhelyből hatvannégyen jelezték részvételi szándékukat az eseményen. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az országos rendezvényt nem lemondtuk, csupán egy későbbi időpontra halasztottuk a veszélyhelyzetre való tekintettel, az emlékhelyek egyetértésével. Reményeink szerint a veszélyhelyzet elmúltával, ezzel a programmal kezdhethetjük meg „az új szakaszt”. Egy másik kiemelt programunkat, Barcsay Jenő kiállításának megnyitását pedig április 2-áról október 8-ára helyeztük át.

A jelenlegi helyzetben – mivel a lehetőségek a rendezvényeket, a megemlékezéseket és a sétákat tekintve is korlátozottak – a NÖRI a közösségi médiában való szereplését erősíti az alábbiak szerint.

- Folytatva az eddigieket, a közösségi média felületeinken (Facebook) a Fiumei úti sírkertben nyugvókról teszünk ki posztokat, de ezt gyakrabban, mint korábban, napi rendszerességgel. Az évfordulók mellett szempont lett

a jelenlegi helyzetben az itt nyugvó orvosok bemutatása. Ezt követően a húsvétra készülve a Fiumei úti sírkert ebben a tematikában készült szobrait, feszületeit mutattuk be. A posztok egyenként is több ezer emberhez jutnak el az interneten.

- Olyan sorozatot is indítottunk, amelyben közismert személyek fogalmaznak meg üzenetet vagy adnak elő különböző produkciókat a Fiumei úti sírkert követőinek. Ezek a posztok szintén nagy népszerűségnek örvendenek, Jordán Tamás József Attila-szavalata a költészet napján például negyvenezer emberhez jutott el.

- Elindítottunk egy videósorozatot, amiben idegenvezetőink virtuális sétára „viszik” az érdeklődőket a Fiumei úti sírkertbe heti rendszerességgel. Ezeket 10-12 perces videókban tesszük közzé, először két általános sétát, a Fiumei úti sírkert mauzóleumait és a Salgótarjáni utcai zsidó temetőt bemutatva. A mauzóleumokról szóló kisfilm már több, mint nyolcvanezer embert ért el.

- Az ősszel elkezdett és nagy sikerrel futott „Múzeumi előadások” sorozatot is a virtuális térbe helyezzük át: videó formájában lesznek követhetők a Fiumei úti sírkert Facebook oldalán.

A közösségi oldalon bemutatott posztok és videómegosztások kapcsán összességében elmondható, hogy általuk egyre népszerűbbé válik a NÖRI és a Fiumei úti sírkert Facebook-oldala is, amit a követők és a kedvelők számának fokozatos növekedése is jól mutat.

A NÖRI eredeti munkaterve szerint folytatja kiadványai előállítását, így hamarosan megjelenteti a NÖRI Füzetek következő számait, vagy éppen

Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgató asszony a Kultúra Lovagja kitüntető cím átvételekor, 2020. január 18.
Fotó: Kapusi Zoltán

az Emlékhelyek Lapja második részét is. Továbbá nem tér el az éves sírfelújítási programjától sem, amelyben harmincöt nemzeti sírkert részeként védett nyughely méltó állapotba való helyreállítása szerepel.

Bízunk benne, hogy a koronavírus okozta járvány minél kevesebb veszteséget okozva mielőbb véget ér, és

folytathatjuk a hagyományos, személyes találkozásokra épülő programjaink megvalósítását. Addig is maradjunk otthon, és vigyázzunk egymásra!

Radnainé dr. Fogarasi Katalin,
a Nemzeti Örökség Intézete
főigazgatója

A Fiumei úti sírkert északi árkádsorának ünnepélyes átadása
Fotó: Kapusi Zoltán

Interjú Regéczy-Nagy Lászlóval,

a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság korelnökével

Laci bácsi nemrég töltötte be 95. életévét. A Nemzeti Örökség Intézete nevében is kívánom, hogy Isten éltesse még sokáig erőben, jó egészségben!

Őn katonai iskolákba járt Pécssett, Kőszegen, majd Marosvásárhelyen. Milyen emlékeket őriz ezekből az időkből?

A középiskolát a pécsi katonai iskolában kezdtem. Nagyon szívesen tanultam a katonai fegyelmet, imponált nekem az egész légkör. Nagyszerű növendék

urak voltak ott. Csodálattal, áhítattal néztük a felsőbb éves növendék urakat. Formáltak minket türelemmel, tisztességgel. De ott fegyelem volt ám!

A második világháború során avatták tisztté. Ezt követően hova vezényelték?

1944 novemberében avattak tisztté Vasváron. Utána rögtön bevonultunk az esztergomi harckocsiezredhez, amely már be volt vagonírozva, és vittek minket Németországba, egy pán-

célos kiképzőtáborba, a Lüneburger Heidére. Mi, fiatal tisztek 1945 januárját Potsdamban töltöttük, ahonnan bejárhattunk Berlinbe, ami emlékezetem szerint még romjaiban is világváros volt. Megjártunk egy tengerparti lőteret, végezetül visszakerültünk a bergeni kiképzőtáborba.

Harcokban is részt vett?

Csak passzívan: ránk lőttek, de mi nem lőttünk senkire. Tudtuk, hogy közeledik a háború vége. Elhatároztuk, hogy

nem várjuk be az angol haderőt, hanem Dániába megyünk. Ott voltak magyar huszárok, akik jó viszonyt alakítottak ki a dán ellenállással. 26 fiatal tisztt és 200 főnyi önkéntes legénység – így alakítottunk egy úgynevezett harckocsi vadász önkéntes századot. A németekkel együtt elkezdtünk hátrálni, ez volt a háborús élményszerzésem, de fegyverem se volt. A menekülés lendülete vitt minket, az utolsó komppal keltünk át éjszaka az Elbán. Már majdnem sikerült elérnünk Dániát, amikor az angolok beértek bennünket. De nem estünk hadifogságba, mert éppen „kitört a fegyverszünet” és az angolok ismerték a Genfi Egyezményt, amely kimondja, hogy aki fegyver nélkül esik fogságba, az nem hadifogoly. Na, ezek voltunk mi. A művelet során megismertem a német hadsereget, nem sokra rá pedig az angol hadsereget mint hódítót. Fiatal tisztnak ez rendkívül tanulságos volt.

Mi történt Önnel a háború után? Mikor térhetett haza?

Bár nem kerültünk hadifogságba, de ott kellett maradnunk Németországban. A legénységnek romot kellett takarítani, mert az volt bőven. A tiszteket nem volt szabad munkára fogni, de ha a katonáimmal erdőt irtani mentünk, akkor elkértem a fűrészt és én magam is dolgoztam. Ősszel aztán vonatra raktak minket és elvittek a holland határ mellé egy német kiképzőtáborba. Mi, tisztek, kijárhattunk a városba, például hangversenyre. Ott tanultam meg először, hogy milyen működés közben egy demokrácia. Nagyon tisztességesen bántak velünk. Ezen az alapon vonzódtam később is az angolokhoz. 1946 őszén térhettem haza.

Életrajzi összefoglaló

Regéczy-Nagy László 1925-ben született Budapesten, köznemesi eredetű orvoscsaládban. Katonai tanulmányait követően 1944-ben avatták honvédtiszté. A második világháború végét Németországban történő kiképzése alatt élte meg. 1946 szeptemberében térhetett haza, de a katonai pálya már elérhetetlenné vált számára. 1949-ben az angol követségen kapott állást gépkocsivezetőként. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Bibó István memorandumát adta át az angol követnek, november végén pedig Nagy Imre 1955–56-ban készült írásainak egyetlen megmaradt kéziratát juttatta el az angol követségi titkárhoz. A disszidálás lehetősége adott volt számára, de nem élt vele. 1957. június 19-én letartóztatták, 1958-ban a Bibó István és társai elleni perben 15 év szabadságvesztésre ítélték. 1963-ban az ENSZ főtitkárnak közbenjárására szabadult. Ezt követően segédmunkásként, majd fordítóként dolgozott. 1988-ban a Történelmi Igazságtétel Bizottság alapító tagja (1996 óta elnöke), részt vett Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének megszervezésében. A Magyar Honvédség állományába való visszahelyezését követően 1990-től a köztársasági elnök hivatalának főosztályvezetője, később szármegysegéde. 1996-ban vonult nyugállományba dandártábornokként. 1999-től a Nemzeti (Emlékhely és) Kegyeleti Bizottság alapító tagja. Feleségével hatvannégy éve házasok, két gyermekük, öt unokájuk és két dédunokájuk van.

Mi történt hazatérése után?

A katonai pályát rögtön a hazatérésem napján fel kellett adnom. Egy ideig melósként dolgoztam, fizetés helyett például konzervért. Igaz, az többet ért akkoriban a forintnál. Később a család a megmaradt értékeit összerakta, és ebből vettünk egy rogyadozó, hadihasznált amerikai terepjárót a rusziktól. Fel kellett javítani, de páncélos voltam, így rendelkeztem bizonyos ismeretekkel, és feljavítottam. Ezzel kezdtem el fuvarozni. 1949 végén azonban államosították a kocsit. Munkanélkülivé váltam osztályidegenként. Unokabátyám azonban beajánlott az angol követségen, és felvettek sofőrnek. Megtanultam angolul is. 1956-ra már nagyon bennfentes voltam.

Itt dolgozott az 1956-os forradalom és szabadságharc idején

is. Mi volt ebből a legemlékeztetesebb az Ön számára?

Tudtam, hogy valami furcsa, rendkívüli élmény részese vagyok. Állandóan jelentenem kellett a követségen, hogy mit láttam a városban. Munkásgyerekek fogtak fegyvert, kiképzés nélkül mentek a romházak tetejére. Mi tanultuk harcászatból, páncélosokba belénk plántálták, hogy harckocsival nem szabad városba bemenni, mert ott a gyalogos van előnyben. Ezt a ruszkit nem alkalmazták. Így aztán a gyerekek a házilag gyártott benzíngránátokkal nagyszerűen felvették a harcot ellenük. Döbbenetes volt, hogy a szabadságharcosok milyen vidámak voltak. Később hatott ez rám, amikor döntennem kellett, hogy egy nagyon fontos nemzeti ügyben kockára teszem-e az életem, vagy sem. De ahogy ezek a gyerekek kockára tették a magukét,

Regéczy-Nagy László
Fotó: Kapusi Zoltán

én, az egykori honvédtiszt nem mondhattam, hogy tartózkodom.

Mi volt az Ön legfontosabb szerepe akkor?

Amennyiben nem vállalom el, hogy kijuttatom Nagy Imre kéziratát, akkor ezt az ÁVH lefoglalja, és Nagy Imréről azt hazudják, ami nekik tetszik. A tárgyalás során Nagy Imre odajött

hozzám, kedves volt, rám mosolygott, mert ő is tudta, hogy ha ezt a kéziratot nem vesszük ki, a Nagy Imre-féle politikai újításnak híre-hamva sem marad.

A Nemzeti Örökség Intézete a közelmúltban bemutatta az Új köztemetőben átadott adatbázisát. Ebben 1200 személy életrajzi adatai olvashatóak, azoké, akik a Nemzeti Gyászparkban

nyugszanak. Sok kivégzett személy esetében a levéltári források között csak a vádiratok maradtak ránk. Ezek azonban nem mindig fedik a valóságot. Perük során az Ön esetében igazak voltak a vádak?

Persze. Bibó István, Göncz Árpád és a követség első titkára között közvetítettem. Ez halálos vádnak számított. Már folyt a tárgyalásunk, amikor az indiai követség eljárt értünk Moszkvában, és az utolsó pillanatban jött a telefon, hogy nem kell bennünket kivégezni. Engem így ítélték 15 év börtönbüntetésre. Pedig már olyan szépen előkészítették a halálos ítéletet. Igazán azon voltak, hogy mindhármunkat felkössék.

Végül hat évet kellett elszednie a börtönbüntetésből. Hogyan tudta elviselni a fogságot? Miből merített erőt?

Hívó református emberként vittek a börtönbe, és imádkoztam.

Mi volt a börtönévekben a legnehezebb?

Feleségemmel friss házaspár voltunk. Miután börtönbe zártak, egy hónapra rá született meg az első gyermekünk. Mindössze kétszer tíz percet beszélhettünk egy évben. Ahogy múlt az idő, egyre több válókeresetet kaptak a rabtársaim. Többen megbeszélték, hogy elválnak, és majd újraházasodnak, ha szabadulnak. Kínban volt mindenki kívül, belül. A smaszerek rettenetesen élvezték. „Minél több ellenforradalmi család megy tönkre, annál jobb” – gondolták. Mi voltunk a „hármak bandája”: Bibó, Göncz és jómagam. A mi feleségeink kitartottak mellettünk.

Hogyan szabadult a börtönből?

Az új ENSZ főtitkárnak köszönhetően, 1963-ban három hónappal az amnesztia után egyszer csak jött egy öreg smaszter, és mondta: „Regéczy! Én kidobom magát.” Egy óra múlva kint voltam. Így szabadultam.

Szabadulása után 25 évig állástalan fordítóként dolgozott. Tartotta a kapcsolatot egykori rabtársaival?

Igyekeztem nem tartani a kapcsolatot, mert külön a lelkünkre kötötték, hogy ne tegyük. Bibó Istvánnal még halála előtt találkoztam. Voltam a temetésén is. Aztán a diktatúra enyhült, és mi is egyre kevésbé számítottunk. Göncz Árpáddal egyre sűrűbben találkoztunk. Az lett a szokásunk, hogy az Írószövetség ülései után találkoztunk. Neki sem volt állása, csak vidéken.

Mi történt a rendszerváltozás után?

Göncz Árpádot a nincstelenségből a legmagasabb közjogi méltóságba emelték, és azt ő nem tehette meg, hogy ilyen karriert fut be egy pillanat alatt, én meg maradok állástalan. Úgyhogy amint tehette, felvett főosztályvezetőnek. A Honvédelmi Minisztérium közbenjárására a Magyar Honvédség az egész évfolyamommal együtt visszavett a katonatisztek állományába, és így a köztársasági elnök szárnysegédje lettem.

Nyugállományba vonulását követően, 1999-ben megalakult a Nemzeti (Emlékhely és) Kegyeleti Bizottság, amelynek Ön a kezdetektől tagja. Mit tart az

NEKB legnagyobb eredményének?

Végre alakult egy bizottság, amely súlyának, fontosságának megfelelően tudta kezelni a nemzetet érintő kegyeleti kérdéseket. A halott bajtársaink emlékét úgy kezdtük el őrizni, ahogy mindig is szerettem volna, de korábban nem lehetett.

Milyennek tartja a Bizottságot?

A Bizottsággal kapcsolatban határozott véleményem van. Eredményes bizottság, méghozzá a személyi összetétele miatt. Csupa magyar öntudatú emberrel dolgozhatok itt együtt. Nagy élmény számomra, jól érzem magam ebben a társaságban. Meg lehet említeni nekik bármit, nem botránkoznak meg. Radnainé dr. Fogarasi Katalin is hamar beletanult a feladatokba, fölismerte, hogy mire van szükség ezen a területen. Korábban főtitkárként, most a NÖRI főigazgatójaként joggal intézi a Bizottság ügyeit, nagyon ügyesen, tehetségesen.

A NÖRI-ről is van véleménye?

A NÖRI elvégzi mindazt, ami másnak korábban nem sikerült, például méltó körülményeket teremtett az Új köztemető Nemzeti Gyászparkjában. A NÖRI munkatársai észreveszik – nem csak a temetőben, hanem a megemlékezések alkalmával is – hogy hol sántít a magyarság, és hogy a mai közönségnek mit kell behoznia. Nagyszerű részletekről az együttérzés az 1956-os halottakkal is, mintha közülünk keltek volna ki.

Végül. Mit üzen a fiataloknak, a jövő nemzedékének?

Azt üzenem, hogy vegyék észre, mekkora kincs a mai kormányzat. Becsületes magyar szándékkal állnak jelenleg az ország élén. Tömören így tudnám összefoglalni az üzenetemet.

Dr. Tóth Zsolt
NÖRI, Nemzeti Emlékezet Osztálya
osztályvezető, az NEKB titkára

FiumeiGuide – Irány a sírkert!

Célegyenesben a Fiumei úti sírkert applikációja

A Nemzeti Örökség Intézete 2016 óta működteti a Fiumei úti sírkertet, és azóta számos, térítésmentesen igénybe vehető lehetőséget alakított ki a modernkori Magyarország szabad-téri történelemkönyvének számító nemzeti emlékhely megismerésére.

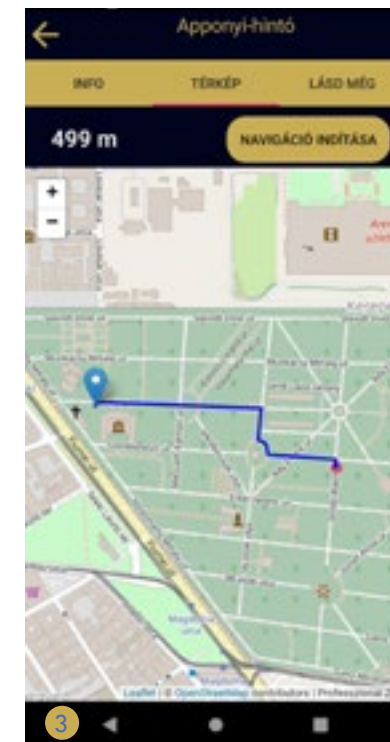
A számszerűleg és tematikailag is bővült vezetett sétákat immár képzett, történész-idegenvezetők viszik. A sírkert területén lévő, kiállításával részben a sírkerthez kapcsolódó Nemzeti Emlékezet Múzeuma nevében és arculatában is megújult. Mind a séták, mind a múzeumi kiállítások esetén lehetőség van programon kívüli csoportos vezetést kérni előzetes egyeztetéssel.

Az egyéni látogatók eddig a NÖRI által kialakított Infópontban kaphattak tájékoztatást, ahol ingyenes térképeket, szóróanyagokat, valamint vásárlóbarát ismeretterjesztő kiadványokat találhattak, a térbeli tájékozódást pedig egységes stílusú jelzőtáblák kihelyezése könnyítette, a jelentősebb pontokon információs térképekkel.

A NÖRI régóta tervezte szolgáltatásai szélesítését, hogy az egyéni látogatók minél testreszabottabban juthassanak az információk birtokába. 2019-ben kezdődött a sírkert okostelefonos alkalmazásának fejlesztése a Profesz-szionál Informatikai Zrt. közreműködésével. Az ennek eredményeként született FiumeiGuide a látogatók számára 21. századi, felhasználóbarát formában nyújt ismereteket a sírkert legfontosabb látnivalóiról. Mit jelent ez a gyakorlatban?

Az egyelőre androidos eszközökre készült applikáció a sírkert „top 100” nevezetességét mutatja be. Köztük vannak a sírkert ékköveinek számító nagy mauzóleumok, a nemzet első ünnepelt politikusainak,

Batthyány Lajosnak, Deák Ferencnek, Kossuth Lajosnak a sírépítményei, továbbá a legjelentősebb emlékművek és látványosságok: a nemrég felavatott Első világháborús emlékmű, a külön pávilonban kiállított Apponyi-hintó vagy

a részlegesen magújult kettős árkádsor. A legnevezetesebb parcellák mellett számos jelentős személy síremléke is megtalálható az alkalmazásban, így a mindenki által ismert Ady Endre, Arany János, Jókai Mór, József Attila, Munkácsy Mihály nyughelye, de az applikáció segítségével könnyedén odatalálhatunk az első magyar orvosnő, Hugonnai Vilma, a Titanic katasztrófájának túlélőit mentő hajóorvos, Lengyel Árpád vagy a kommunista Budapesten talpalatnyi Párizst teremtő Rotschild Klára divattervező síremlékéhez is.

A GPS-koordináta alapú alkalmazás használója adott helyzetéhez viszonyítva listázza a látnivalókat, előre véve a legközelebbieket, de lehetőség van abc-rendben vagy közvetlenül is rákeresni a kívánt célpontra. 1 A célpont kiválasztása után megjelenik a látnivalóhoz tartozó rövid leírás,

amely tömören összegzi a nevezetességre vagy az ott nyugvó személyre vonatkozó tudnivalókat. 2 Amennyiben a látogató szeretne „többet kapni” az adott látnivalóból, lehetősége van tovább lépni egy hosszabb, számos érdekességet tartalmazó leíráshoz (Infó fül), onnan pedig a NÖRI honlapjára. A rövid leírással együtt a nevezetesség fényképe is látható, amely a hosszabb leírásnál lapozható képgalériává bővül. Mind a rövid (navigációs ikon), mind a hosszabb leírás felületéről (Térkép fül 3) lehetőség van a látnivaló térbeli azonosítására és navigáció indítására. Az alkalmazás a sírkert teljes úthálózatát használja, ami garantálja a célpont gyors elérését, miközben az app – kívánság szerint – rezgéssel jelzi az útba eső nevezetességeket. A Lásd még fülön olyan célpontok közül válogathat a látogató, amelyek témában vagy korszakban az adott látnivalóhoz

vagy személyhez kapcsolódnak, vagyis akár egyéni tematikus sétát is tehet a saját érdeklődési körének megfelelően. A külföldi és belföldi érdeklődők számára egyaránt érthető névre keresztelt alkalmazás a rövid leírás szintjéig angol nyelven is elérhető.

A Fiumei úti sírkert ingyenes okostelefonos alkalmazása készen áll, Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgató pedig bízik abban, hogy a NÖRI mihamarabb bemutathatja a szélesebb közönségnek. A FiumeiGuide új élmény nyé teheti a sírkerttel való találkozást, hiszen bármikor is érkezzen a látogató a nyitás és a záróra között, az egész sírkertet bejárhatja úgy, hogy nemcsak gyönyörködik a sokszor lenyűgöző alkotásokban, hanem pontosan tudni is fogja, mit lát.

Gyökös Eleonóra
NÖRI, tudományos munkatárs

„Aki [...] nem takarítja le a szenny- nyet ujjáról, mielőtt vizsgál, az tudatosan és bűnösen gyilkol”

155 éve hunyt el Semmelweis Ignác

Idén augusztusban lesz 155 éve, hogy elhunyt Semmelweis Ignác, az „anyák megmentője”, aki kimutatta a fertőtlenítő eljárások fontosságát a gyermekágyi láz megelőzésében és a sebészetben, de csak a bakteriális kórokozók felfedezése után ismerték el munkásságát.

Semmelweis Ignác 1862. március végén megküldte a németül íródott A gyermekágyi láz kóroktana, fogalma és megelőzése című munkáját a Helytartótanácsnak és a könyvhöz

mellékelt levelében kérte a legfőbb magyar kormányhatóságot, hogy a betegség megelőzésével kapcsolatos óvintézkedéseket vezessék be a magyarországi kórházakban. Miután a pesti tudományegyetem orvoskara hasonló véleményen volt, a Helytartótanács 1862. szeptember 1-jén az alábbi körrendeletet intézte az összes törvényhatósághoz.

„Dr. Semmelweis Ignác Fülöp egyetemi igazgató tanár a gyermekágyi lázról írt és ide felterjesztett jeles munkájában

a gyermekágyi láznak egyedüli okát egy, a gyermekágyas által felvett állati szerves elbomlott anyagba helyezi. [...] Miután eszerint ezen öldöklő betegség elleni óveljárásnak okszerű feladata nem lehet egyéb, mint ily fertőző bomlott anyagoknak a gyermekágyas testébe netaláni behozatalát gátolni, ennél fogva a nevezett szerző azt hozza javaslatba, miszerint az orvosok és bábák mielőtt egy fertőző anyagot érintenek, a fennebbi cél elérésére kezüket jól beolajozzák, hogy a fertőző anyag a bőr likacsokba ne hatolhasson, ezután kezüket szappannal jól megmosván a még netán el nem távolított fertőző anyag megsemmisítése tekintetében halvgal addig mossák, míg a kezük sikamlós lesz.[...] Ezen óveljárás ok és célszerűnek találtatván, s ennek alkalmazása úgy kór- és szülőházakban, valamint a magánygyakorlatban is kívánatos lévén, fölhivatik a címzett, hogy a fennemlített szerzőtől kitűnő szakavatottság és tanulmányossággal a gyerekágyi lázról írt művében foglalt ezen óveljárást úgy az orvosok, valamint a seborvosoknak és szülészeknek és bábáknak is figyelmébe behatólag ajánlja, és a kórházakban mindenütt alkalmazásba hozza.”

Az első lépés ezzel itthon megtörtént, hogy Semmelweis „tanítása ne a könyvtárak porában penészedjen,

Részlet Robert Thom Semmelweis Defender of Motherhood című művéből
Forrás: Wikimedia Commons

hanem győztesen hasson a gyakorlati életben” is, hogy „az egészségügyi személyzet egészen a legutolsó falusi orvosig és bábáig aszerint dolgozzon”. Más kérdés, hogy az ajánlást nem követték tettek maradéktalanul. A korszakban még mindig a gyermekágyi láz 17. század elején leírt kórképe élt, miszerint a betegségnek – Semmelweis érvelésével ellentétben – összetett okai kell, hogy legyenek, több dolog együttesen idézi elő a gyulladást. Vagy az anyatej okozhatja, amely valahogy a csecsemő agyába juthat vagy a szennyezett levegő, netalántán a csillagok együttállása (!), de az is előfordulhat – vélekedtek, hogy a terhes nők testében mérgező anyagok termelődnek. Egészséges szülés során ezek kiürülnek, fordított esetben „nem kapnak zöld lámpát”, ami aztán érvágást tesz szükségessé.

Az 1840-es években ugyan már többen használtak mikroszkópot, bele-

kukkantva a láthatatlan láthatóvá vált, de még nem tudták, mi az, amit látnak. Ami biztosnak tűnt, hogy a lencse alatt parányi dolgok vibrálnak, amelyeket el is neveztek vibrióknak. Semmelweis ugyan nem mondott semmit a baktériumokról (a 20. század második felében még fel-felbukkant ez a vád az időközben szélesebb körben rehabilitált orvos kapcsán), de rávilágított a gyermekágyi halandóság okára, mi több, praktizáló orvosként meg is gátolta azt.

A mikroorganizmusok hatásmechanizmusát, élettani hatásait csak az 1860-as évek második felétől, Semmelweis halálát követően térképezték fel. Louis Pasteur és Joseph Lister munkássága hozta meg az áttörést, de az antiszeptikus eljárások jelentősége még így is csak szép lassan formálta át az orvostudatot.

Semmelweis Ignácot a schmelzi temetőben temették el. Annak felszámolása után felesége hozatta haza

földi maradványait a Walthier család ma is látható fali sírboltjába, a Fiumei úti sírkertbe. Semmelweis 1891-től 1894-ig nyugodott felesége anyai családja, legfőbb pártfogóik sírhelyén. Nézetei beigazolódása után megszűnő kultusza miatt azonban 1894-ben saját díszsírhelyet kapott, 1930-ban pedig áthelyezték az egyik művész-parcellába. Halálának centenáriumán szülőházában megnyílt a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, földi maradványait ekkor az udvar oldalfalába helyezték át (1965). A Schickedanz Albert és Herczog Fülöp tervezte, 1894-ben felavatott, de immár üres díszszarkofágja a mai napig megtekinthető a Fiumei úti sírkertben.

Csanádi Péter
NÖRI, rendezvényszervező
osztályvezető

Sírfelirat Semmelweis Fiumei úti sírkertben található szarkofágján
Fotó: NÖRI

A Fal

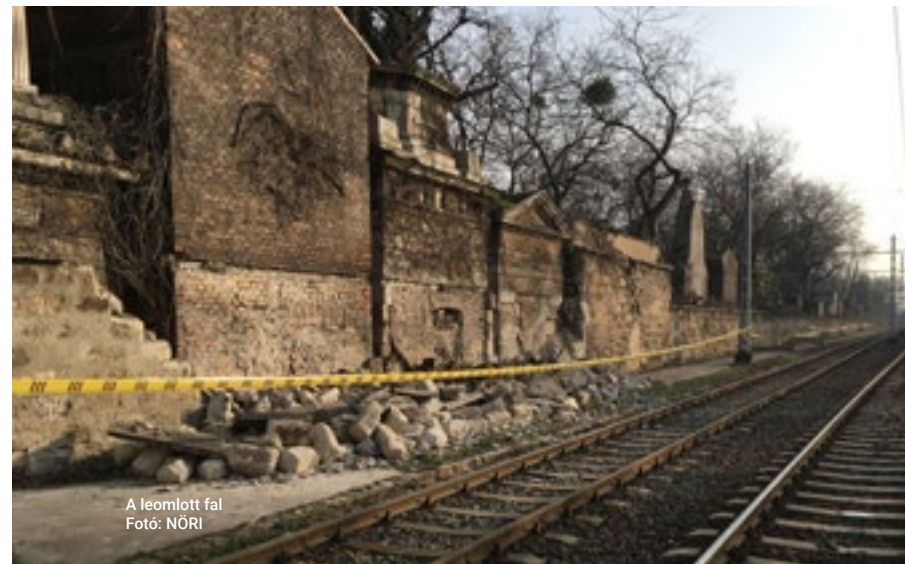
A Salgótarjáni utcai zsidó temető déli kerítésfalának felújítása

Az 1874-ben létesített Salgótarjáni utcai zsidó temető a legkorábbi pesti zsidó temető, amely még mindig létezik. Az új temetőt a Fiumei (akkor Kerepesi) úti sírkert területéből választották le, és minden oldalról fallal kerítették körül. Az időközben a sírkert mellett

megépülő vasútvonal korlátot szabott a temetőbővítési lehetőségeknek, így a Salgótarjáni utcai zsidó temető területe eredeti méretében maradt. A falak mentén található családi sírboltok felépítményét a tulajdonosoknak kellett megterveztetnie, az ő kötelességük

volt az építési engedély beszerzése is a Városi Tanácstól, úgy, hogy a síremlékek felállításához a Chevra Kadisa eljárásának engedélyére is szükség volt. Napjainkban ezek az építési engedélyek nagy jelentőséggel bírnak, mert visszakereshetők a megrendelők és maga az építész neve is a tervrajzokon. A kis alapterülettel rendelkező és ezért rövid ideig használatban álló Salgótarjáni utcai zsidó temető egy olyan korszakot reprezentál, amely hazánkban a zsidóság asszimilációjának legjelentősebb időszaka. Schweitzer József néhai országos főrabbi szavait idézve ez a temető „a Pesti magyar zsidóság hajdani fénykorának megtestesítője, sírkövekből álló múzeum. Egy olyan időszak lenyomata, amely a Pesti zsidóság békés és virágzó történeti korszakának az egész magyar zsidóság aranykorának nevezhetünk”. A temető atmoszféráját nagyban meghatározzák a déli, északi, nyugati fal mellett emelt impozáns családi mauzóleumok, síremlékek. Architektúrájuk nagyszerűen reprezentálja a hazai építészet stílusváltozásait, amely a neoreneszánsztól kezdődően a historizmuson és a szecesszióon keresztül az újklasszicizmusig terjed. A főváros egyetlen fennmaradt zsidó temetőjében sem találkozhatunk ilyen mennyiségű és ilyen magas színvonalon kivitelezett, reprezentatív egyiptizáló síremlékekkel, mint a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben.

Átfogó felújítási és rekonstrukciós munkálatokra a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben hosszú évtizedekig nem került sor, egészen addig,

A leomlott fal
Fotó: NÖRI

amíg a Nemzeti Örökség Intézete vagyonkezelésébe került. A sírkert rekonstrukciós munkálatai a NÖRI által megindított nyílt uniós közbeszerzési eljárás eredményes lezárását követően, 2017. június 6-án kezdődtek meg. A nyertes gazdasági társaság a Reneszánsz Kőfaragó Zrt. és a Forlana Flow Kft. konzorciuma volt. A pénzügyi forrást a Magyar Állam központi költségvetése biztosította a NÖRI számára.

A Salgótarjáni utcai zsidó temetőt körülvé, kőbányai homokmészkőből készült kerítés Medek J. Vince pesti építőmester nevéhez köthető. A déli fal, valamint az alatta húzódó 49 sírbolt építése 1875-ben vette kezdetét. Az azóta eltelt közel 150 év során a déli kerítésszakaszon olyan mértékű anyagromlás következett be, hogy 2018. február 10-én annak nagy része leomlott. A havária jellegű helyzet kezelésére, a műemléki értékek megmentése, illetve a baleset- és életveszély elhárítása érdekében Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI főigazgatója azonnal intézkedett. Ennek következményeként a BKV Zrt. elrendelte a villamosok sebességkorlátozását

a Salgótarjáni utcai pályaszakaszon, továbbá ideiglenesen megszüntette a Salgótarjáni utcai zsidó temető villamosmegállót. A NÖRI az élet- és balesetveszélyes állapotok felszámolásáig elzárta a gyalogos forgalom elől a temető kerítése mellett húzódó járdát a Salgótarjáni utcában, az átfogó felújítási tervéből pedig a déli falszakasz teljes rekonstrukcióját tűzte ki azonnal megvalósítandó feladatául.

A déli kerítésszakasz teljes rekonstrukciós újjáépítésének munkálatai 2018 novemberében kezdődhettek

meg. A 19. század végén a kerítés építésére alkalmazott durva mészkő elemek kis szilárdságú, porózus, víz hatására érzékeny, mállásra hajlamos kőzetek voltak. Ennek köszönhetően romlott le jelentősen a kerítésfal köztudományi állapota az építés óta eltelt közel másfél évszázad alatt. Az egykori fal szerkezetében emiatt következett be az állékonyságvesztés. Ezért a kerítés rekonstrukciós munkálatainak egyetlen műszaki megoldása a teljes kerítésszakasz elbontása és eredeti állapotának visszaépítése volt, új anyag felhasználásával. A NÖRI válaszára a forrásvízi mészkőre esett. Az anyaghasználatot az indokolta, hogy a forrásvízi mészkövek nagy szilárdságú, fagyálló, karbonátos kőzetek, amelyek megjelenésük szempontjából is alkalmasak a kerítésszakasz műemléki jellegének rekonstrukciójára. A Reneszánsz Kőfaragó Zrt. és konzorciumi partnere, a Forlana Flow Kft. szakembereinek szakmai tapasztalata nagy előnyt jelentett a kivitelezésnél. Az újjáépítés során a teljes nyomvonalszakaszon 400 köbméter kiterjedésű, közel 1 000 tonna tömegű, 12 500 darab egyedileg méretezett és kézi erővel megmunkált – spiccelt felületű – kemény mészkövet használtak fel.

Épül az új fal
Fotó: Kapusi Zoltán

A FELÚJÍTÁS SZÁMOKBAN

	A TEMETŐBEN NYUGVÓK SZÁMA	12 000 FŐ
	A TEMETŐ ALAPTERÜLETE	47 900 M ²
	A TEMETŐ KERÜLETE	914 M
	A FELÚJÍTÁS IDEJE	191 NAP
	A FELÚJÍTÁS KÖLTSÉGE	BTÓ 2 MRD FT

A FELÚJÍTOTT DÉLI FALSZAKASZ HOSSZA 297 M

	245 M		52 M
TÖMÖR FAL		RÁCSKERÍTÉS	

A FELÚJÍTOTT FAL MAGASSÁGA ÁTLAGOSAN 2,3 M

AZ ITT TALÁLHATÓ FALSÍRBOLTOK SZÁMA 49 DB

A DÉLI FAL LEGMAGASABB SÍREMLÉKE 9,6 M

A MUNKÁBAN RÉSZTVEVŐ SZAKEMBEREK

~100 FŐ	~100 FŐ
BÁNYAÜZEM- ÉS MŰHELY-MUNKA	TERVEZÉS ÉS KIVITELEZÉS

AZ ÚJ KERÍTÉSFAL MÉSZKÖTÖMBJEI

TÖMEG	~80 KG	SOROK SZÁMA	10–26 DB
MAGASSÁG	15 CM	KITERJEDÉS	400 M ³
SZÁM	~12 500 DB	ÖSSZTÖMEG	~1 000 T

Az előkerült épületem
Fotó: NÖRI

Az új fal spoliuma
Fotó: NÖRI

Az egykori Veres Pálné utca 10.
archív felvétele

Rejtélyes faragvány

A 20. század elejére a nagyvárosi fejlesztésnek köszönhetően Pest belvárosának barokk lakóházai, középületei nagyrészt eltűntek. Egy-egy tárgyi emlék előkerülésére azonban napjainkban is akad még példa. Az építészettörténeti és régészeti kutatók számára ismert jelenség az építőanyagok, elemek, kőfaragványok újrafelhasználása. A nem látható helyre történő beépítés esetén újrafelhasználásról beszélünk, a látható helyen, új helyzetben beépített korábbi elemeket pedig spoliumnak nevezzük.

A Salgótarjáni utcai zsidó temető déli kerítésének leomlását követően a NÖRI megbízásából a teljes falszakaszt elbontották. A romok eltakarítása során láthatóvá váltak az elhanyagolt és védelemre érdemes sírépítmények mindeddig eltakart hátfalai megmunkálatlan kőfelületekkel, falazatokkal. Az egyik építmény falazatában megfigyelhetővé vált egy falfaragással díszített kőhasáb. A szakemberek először arra a következtetésre jutottak, hogy az egykori munkálatokat végző sírkőfaragó műhely egy fel nem használt rontott vagy feleslegessé vált termékéről van szó. A falfaragással díszített kőhasábot azonban a szakértők alaposabban is megvizsgálták és sírépítményekre nem jellemző tulajdonságokat figyeltek meg rajta, többek között azt, hogy a felületét vastagon rétegzett meszelések és különböző színű festések borítják. Ez arra utal, hogy az elem egy épületből, sőt valószínűleg annak homlokzatáról származik. A szakértők megfigyelték, hogy a hasáb mindkét oldalának hosszú lapján festett felület van, a sarkokon kiképzett derékszögű hornyban egy nézetre komponált, kissé ívelő, szimmetrikus virágfüzér helyezkedik el. A virágfüzér felületének kiképzése arra utal, hogy egy nyílászáró elemről van szó, a virágfüzér pedig a késő barokk építészet kedvelt motívumai közé tartozott.

A szakértők megállapították, hogy a Salgótarjáni utcai zsidó temető déli kerítésszakaszában felfedezett kőfaragvány azonos egy belvárosi, a mai Veres Pálné utca 10. szám alatti – épület főkapujának szemöldökökővével. Az épületről fennmaradt fényképeken jól látható, hogy a kőfaragvány méretében és kialakításában is megegyezik a tagolt kapukeret szemöldökökővével. Kövünk tehát feltételezhetően ebből a kapuból származik, de ha nem, az szinte biztos, hogy mindkét alkotás azonos építőműhelyhez köthető. A lelet azért is különleges, mert a kőelem festékrétegeinek vizsgálata által lehetőség nyílik a mára már nem létező épület színezésének megismerésére.

Az előkerült faragvány mára már spoliumként jelenik meg. Ugyanis a NÖRI gondoskodott arról, hogy a különleges épületem eredeti helyén megtartva, de láthatóvá váljon.

A teljes egészében műemlékileg védett értékek rekonstrukciós munkálatainak műszaki és technikai megoldásainál figyelembe kellett venni az egyedülálló, mással össze nem hasonlítható helyszín sajátosságait: a zsidó vallás előírásait, a helyszín művészeti, kerttörténeti és építészettörténeti jellegzetességeit is. A munkálatok során nagy szakmai odafigyelést igényelt a szerves és szervetlen anyagok együttes jelenléte is. Bármiféle munkálatok megkezdése előtt el kellett távolítani a fali sírboltok és a kerítés közé benőtt, illetve magába a kerítésszakaszba beépült gyökérszónákat, illetve gyökérmadványokat, amivel még összetettebbé váltak az egymásra épülő feladatok. Speciális szakmai kihívást jelentett maga a felvonulási terület is, ugyanis a kerítéstől mindössze négy méterre – 1891 óta – kötött sínpálya található, így a kerítés és a közötté található 2,5-3 méteres járdaszakasz nyújtott lehetőséget a rekonstrukciós munkálatok felvonulási területének kialakítására. Ebből adódóan munkagépek felvonultatására nem volt lehetőség, a kerítés rekonstrukciós munkálatainál így a kézi erővel történő munkálatok kaptak hangsúlyt. A szakemberek kézi erővel mozgatták a mintegy 12 500 darab egyedileg megmunkált kőelemet, illetve azok fedköveit.

További speciális kihívást jelentettek a rekonstrukciós munkálatok megkezdése előtt a fali sírboltok mögül, illetve magából a falból kinőtt magonc fák lombkoronái, amelyek veszélyeztették a villamosjárat működését is, ugyanis nagyon közel estek az áramszedőkhöz. Radnainé dr. Fogarasi Katalin fő-

igazgató asszony kezdeményezésére a BKV Zrt. térítésmentesen biztosította a NÖRI számára a munkálatok elvégzéséhez szükséges feszültségmentesítést. A NÖRI a hajnali órákban kapott lehetőséget e nagy odafigyelést igénylő, alpinechnikai módszerrel végrehajtott munkák teljesítésére.

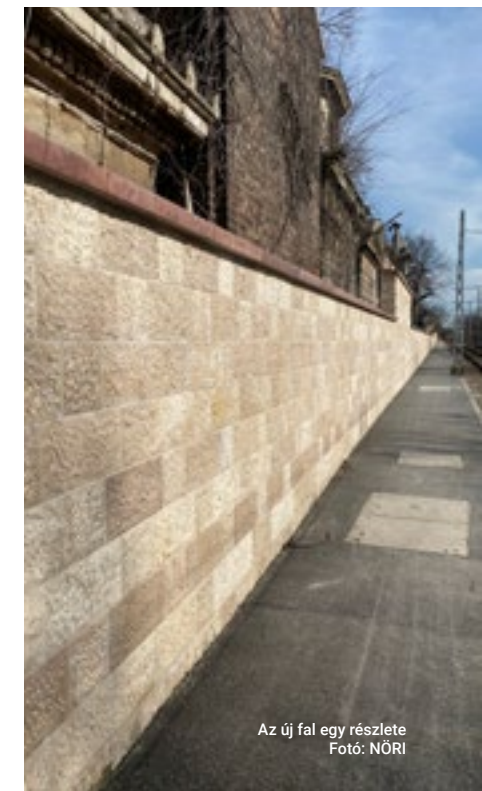
Szintén nagy kihívást jelentett a déli kerítésszakaszra ráépülő, illetve közvetlen mögötte található, nagyméretű, jelentős művészettörténeti és építészeti értékekkel rendelkező felépítmények – fali sírboltok – rossz műszaki állapota. Még a munkálatokat megelőzően kellett stabilizálni a nagyméretű, nagytömegű sírépítmények kötőmódjait: statikai állapotukat figyelembe véve aládúcolni. A jelentősebb családi sírboltok közül a déli fal mentén található: a Tornyai Schosberger család, Moscovitz Géza, illetve Wahrmann Mór mauzóleuma, amely 9,6 méterével a legmagasabb közülük.

Speciális műszaki követelményeket kellett figyelembe venni a külső járdaszakasz és a temetőn belüli szintkülönbség miatt, amely szakaszonként eltérő volt. A tervezésnél ezeket kiemelten figyelembe kellett venni, hiszen az újjáépült, rekonstruált, déli kerítésfal temetőn belüli részei látszó felületként funkcionálnak, de fontos statikai szerepük is van, hiszen ezek támasztják meg az előttük lévő nagyméretű fali sírboltokat is.

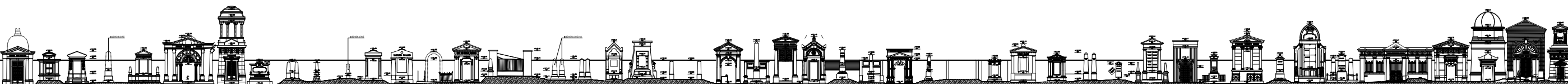
A teljes egészében műemlékileg védett déli kerítésszakasz nagy szakmai kihívást jelentő rekonstrukciós munkálatai két ütemben és négy szakaszban valósultak meg. A teljes rekonstrukciós munka 1,5 évet vett igénybe. A

munkálatok lezárása 2020. február 20-án történt, ünnepélyes átadására pedig 2020. március 6-án került sor Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI főigazgatója és dr. Orbán Balázs Miniszterelnökséget vezető miniszterhelyettes jelenlétében. A rekonstrukciós újjáépítésre Magyarország Kormányának támogatásával a központi költségvetés nyújtott fedezetet, és a NÖRI szakmai irányítása mellett valósult meg.

Szakács István
NÖRI, műszaki igazgató

Az új fal egy részlete
Fotó: NÖRI

Hol sírjaik homorultak

A Nemzeti Örökség Intézete 2020. február 25-ére – az eddig elérhető kétszázról – közel ezerkétszázra bővítette a Nemzeti Gyászparkban nyugvók életrajzi adatbázisában szereplő személyek számát.

Kik nyugszanak a 298-as és a 301-es parcellákban?

Elsőként azokat temették ide, akik ismert hozzátartozók nélkül hunytak el Budapest második világháborús ostroma idején vagy közvetlenül azt követően. Mielőtt hatályba lépett volna a még Debrecenben elfogadott 81/1945 M. E. számú rendelet a nép-bíráskodásról, Budapesten végrehajtották a Budapesti Néptörvényszék két halálos ítéletét az Oktogonon, 1945. február 4-én a kivégzetteket pedig itt földelték el. Azt követően, hogy

a népbíráskodásról alkotott jogszabályt újabb három követte, s ezeket az 1945. VII. tc. törvényerőre emelte 1945 szeptemberében, 1950. április 1-jéig a Budapesti Népbíróság, jogutóda a Budapesti Büntetőtörvényszék, majd ezt követően a Budapesti Megyei Bíróság, a Budapesti Fővárosi Bíróság, végül a Fővárosi Bíróság háborús és népellenes bűntettek elkövetése miatt jogerős halálos ítélettel sújtott kivégzettjeit is ide temették. Amikor hatályba lépett 1946. március végén a demokratikus államrend és köztársaság védelméről alkotott 1946. VII. törvénycikk, amely

attól kezdve a törvénysértő büntetőkerek egyik fő jogi alapjául szolgált, az abban meghatározott cselekmények elkövetése miatt a fenti „jogszolgáltatók”, valamint a munkásbíróságok jogerős halálos ítélettel sújtott kivégzettjeit is ide temették.

Előbb 1945 ősze és 1954 tavasza, majd 1956 decembere és 1957 novembere között voltak hatályban a rögtönítélő bíraskodást kihirdető miniszterelnöki, majd törvényerejű rendeletek. Előbb ezek alapján a köztörvényes bűntettek elkövetőit is jogerős halálos ítélettel lehetett sújtani. Utóbb, az 1956-os

A Nemzeti Gyászpark és a látogatóközpont madártávlatból
Fotó: Kapusi Zoltán

szabadságharc leverését követően azonban nem csupán velük, hanem a forradalom résztvevőivel, utóvédharcosaival szemben is érvényesítették. E jogszabályok alapján előbb a Budapesti Büntetőtörvényszék, a Budapesti Megyei Bíróság és a Budapesti Fővárosi Bíróság, 1956 ősze után pedig a különböző hadbíróságok vonatkozó ítéletei alapján kivégzettek is itt nyugszanak.

Időnként a különböző elnevezésű hadbíróságok, katonai törvényszékek által 1945 tavaszától jogerős halálos ítélettel sújtott és kivégzett elítélteit is itt földelték el. Az eljáró bíróságok velük szemben az előbb említett jogszabályok közül a katonai büntetőtörvénykönyvbe foglaltak mellett 1956 őszéig elsősorban az 1946. VII. tc., utána a rögtönbíráskodás, valamint az

1945. VII. tc. hatályát érvényesítették. Itt nyugszanak azok a kivégzettek, akiket a különböző súlyos köztörvényes cselekmények (gyilkosságok, rablások stb.) elkövetése miatt nem a Budapesti Büntetőtörvényszék és jogutódai, valamint a Pestvidéki Törvényszék (utóbb Pest Megyei Bíróság) rögtönítélő tanácsai, hanem előbbi ítélőszékek rendes eljárásban ítélkező büntetőtanácsai ítélték jogerősen halálra.

Ide temettek néhány olyan kivégzettet is, akiket nem Budapesten, hanem vidéki városokban fosztottak meg életüktől, de holttestüket az Új köztemetőbe szállították át.

Itt nyugszanak a kistarcsai internálótáborban elhunyt fogvatartottak, valamint a tiszalöki internálótáborban az 1953. októberi kitörési kísérletkor

agyonlőtt, törvénytelenül őrizetben tartott személyek.

Erre a helyre temették azokat is, akik szabadságvesztés-büntetésük során a főváros különböző büntetés-végrehajtási objektumaiban vagy ezek egészségügyi intézményeiben távoztak az élők sorából.

A 300-as parcella tulajdonképpen díszparcella. Akiknek sírja korábban más parcellában volt, avagy a rendszerváltoztatás után hunytak el – és akár 1945 és 1956 ősze között, akár a kádári megtorlás során kivégzéssel veszítették életüket, illetve korábbi politikai magatartásukért az illetékesek arra érdemesnek tekintettek – 1989 után úgyszintén itt temették el. Miként itt nyugszanak azok a külföldön elhunyt magyar politikusok is, akiknek

hamvait 1989 után szállítottak vissza Magyarországra.

Mit kell tudni az itt eltemetettek életrajzáról, milyen források állnak rendelkezésünkre?

A parcellákban nyugvó személyek életútjának, múltjának feltárása nem mindig lehetséges. Ennek okai sokrétűek.

A korábbi politikai rendszerben voltak olyan időszakok, amikor rendeleti tiltás miatt csak álnéven lehetett

jegyezze fel egy noteszben, hogy a fedőnév kit takar. Mivel ennek nyoma veszett, számos álnéven kivégzett személy mindmáig nem azonosítható. Eltérő adatokat tartalmaznak a bűntetés-végrehajtás, valamint a temető nyilvántartásai nem csupán a kivégzés időpontját, hanem az eltemetés helyét illetően is. Ezt az exhumálások sikertelenségei úgyszintén alátámasztották. A temető nyilvántartásának bejegyzéseitől eltérhet az eltemetett tényleges nyughelye, avagy számos esetben ismeretlen, mi több, gyakorta tömegsírok rejtik az elhunyt tetemét.

Az évtizedek alatt, 1945 elejétől keletkezett különböző elnevezésű (belügyi és katonai) titkosszolgálati, ügyészségi és bírósági iratokat eltérő károsodások érték. Egyfelől tűzvészben semmisültek meg az 1956-os forradalom során, másfelől különböző okokból szándékosan semmisítették meg azokat. Az iratokat egyrészt

a kivégzetteket – nem csupán a fővárosban, hanem vidéken is – eltemetni. Budapesten egyetlen személy, a X. kerület Kozma utcai bűntetés-végrehajtási intézet parancsnokhelyettese

a forradalmárok hurcolták szét az államvédelmis irattárakból, másrészt az ott dolgozó iratórzo munkatársak égették el azokat.

Az évtizedek során egyéb okokból bekövetkezett selejtezéssel is pusztultak el iratok. A selejtezések történhetek hivatalból. Ezek egyrészt lehetnek az akkori országos levéltári vezetés által jóváhagyott rosszul összeállított helyi selejtezési jogszabályok, az újonnan keletkező jelentős iratmennyiség tárolását megnehezítő helyszűke miatt átgondolatlanok, avagy épp ellenkezőleg, tudatosak. Egészségügyi okokra visszavezethető selejtezés is történt, amikor a jogszolgáltatók, ügyészségek irattáraiból (gyakorta a bíróságok és ügyészségek pincéiből) az iratok levéltárba kerülését meg kellett akadályozni, hogy az ott már meglévő fertőzöttség (gombásodás) ne terjedjen tovább.

Az őrlőkövek bezúzó tevékenysége előbb a hatalomra juttatott, számos tekintetben bűnös múltú Kádár János személye miatt már 1957-ben elkezdődött. Ez 1962-ben folytatódott, immár „pártpolitikai” hivatkozással, mert a munkásmozgalmi személyekkel szemben indított büntetőeljárások iratai nem maradhattak fenn. A már közel másfél évtized óta bevett gyakorlat folytatódott ekkor.

És később is. Miért? A különböző elnevezésű titkosszolgálatok a náluk eltérő okokból őrzött ügyészségi, majd

bírósági iratoknak a töredékét adták csak át az úgynevezett csiszolást követően a levéltáraknak. Ezt azt jelentette, hogy az egyes személyekre vonatkozó dossziék tartalmát előzetesen úgy csonkították meg, hogy a saját hatósági eljárásokra vonatkozó iratanyagok zömét kigyűjtötték, zárt irattári anyaggá minősítették még az igazságszolgáltatók előtt is. Ezzel bárminemű tényfeltáró kutatást megnehezítettek az utókor számára, és monopolizálták mindazokat a háttérinformációkat, amelyekkel rendelkeztek, ezzel is lassítva egykori, törvénytelen eljárásaik leleplezését.

A sort a rendszerváltástól megijedt állambiztonsági illetékesek felsőbb utasításra végrehajtott szelektív megsemmisítő akciója zárta. Ez egyrészt teljes irategységek, másrészt azokból kiválogatott, „operatívnak” értékelt dokumentumok részleges bezúzását jelentette. Mindennek következtében az egykori nyomozati, vizsgálati eljárások keletkeztetőinél is az eredeti iratmennyiség töredéke maradt csak fenn. Mindez párosult a magánszemélyek által végrehajtott irateltulajdonításokkal, amelyeket különböző okokból hajtottak végre az egykori, illetve az utóbbi időkben lezajlott tényfeltáró bizottsági kutatások résztvevői, avagy

Radnainé dr. Fomaras Katalin nyilatkozik a bővített adatbázist bemutató sajtótájékoztatón
Fotó: Kapusi Zoltán

a szabadságvesztést túlélt, a bűntetés-végrehajtás iratai között utóbb kutakodó egyes személyek. Végül, de nem utolsó sorban, immár a nemzetbiztonsági szervek is őriznek releváns dokumentumokat napjainkban.

Számos esetben ma már köztudott az is, és ebben a tekintetben 1956 ősze nem cezúra, hogy a legfelsőbb pártvezetők és párttestületek, és nem egyszer az állami vezetés legkülönbözőbb fórumait irányítók személyesen avatkoztak bele – kiemelkedő bűn-

tetőügyektől a tömeges megtorlásig – akár egyes személyekre vonatkozóan a büntetőeljárások végkimenetelébe. A pártarchívumok államosítása előtt ezekből az anyagokból érdemi adatok nem szivároghattak ki, és 1989 tavaszától is csupán a kényszerhelyzetből fakadóan. Az évtizedek alatt keletkezett, itt felhalmozódott iratanyag feltárása ugyan megkezdődhetett, de közel sem tartunk ott, hogy az egykor életüktől megfosztott valamennyi személy esetében lezártak tekinthes-

Földváryné dr. Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke nyilatkozik a bővített adatbázist bemutató sajtótájékoztatóon
Fotó: Kapusi Zoltán

A 300-as parcella a Látogatóközpontból
Fotó: Kapusi Zoltán

sük a kutatásokat. Hasonló a helyzet a bíróságok, ügyészségek és az igazságügyi tárca immár levéltárakban őrzött iratait illetően.

Mindezekből fakad, hogy – tekintettel a még élő hozzátartozókra, és szembenézve az egykor történetek súlyos következményeivel – tovább nem lehetett várni az érdemi múltfeltárással. Főképp azért, mert az 1989 őszét követő évtizedek során joggal érte bírálát az ebben a folyamatban történeteket, például temetői táblaállítások alkalmával kiemelt személyek megítélését illetően.

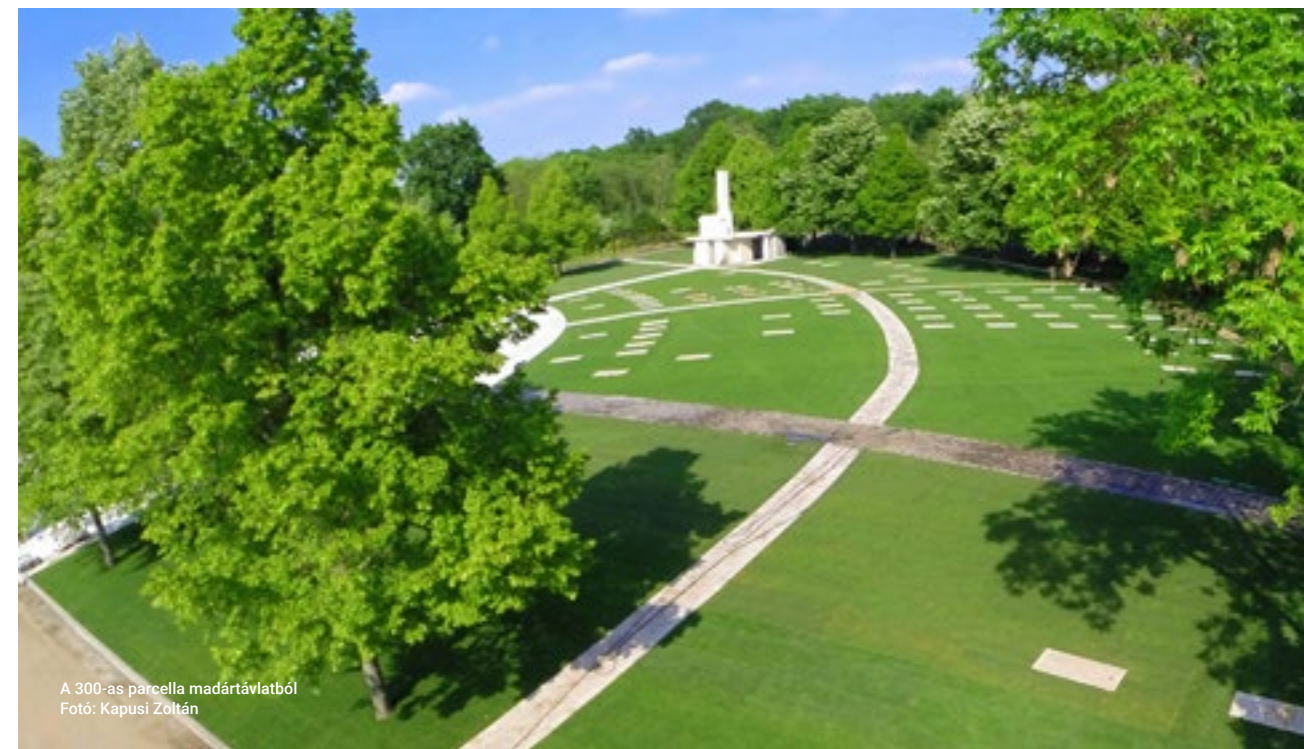
A magyar Országgyűlés 1989-től öt semmisségi törvényt fogadott el (1989: XXXVI, 1990: XXVI, 1992: XI, 2000: CXXX. és 2016: LVI.). A Legfelsőbb Bíróság, valamint utóda, a Kúria számos büntetőügyben mentette fel

a koholt vádak alapján elmarasztaltakat, vagy helyezte hatályon kívül az ítéleteket. Utasítására a jogutód bíróságok az időközben elhunytakra tekintettel megszüntették az egykori büntetőeljárásokat. A népbírósági büntetőperek következtében életük-től megfosztottak esetében azonban a törvényhozó nem alkotott semmisségi törvényt. Az Alkotmánybíróság úgy semmisítette meg a háborús és népellenes bűncselekményekre vonatkozó jogszabályok döntő hányadát, hogy határozata nem érintette a kihirdetett ítéleteket 1994 elején, azokra nem vonatkozott, elmaradt. Így azzal a helyzettel találkozunk, hogy az egykor kihirdetett ítéletek esetében utóbb nem következhetett be ellentétes bírósági intézkedés, miközben az egykori elmarasztalások alkotmányellenes

jogalapját, a vonatkozó jogszabályok paragrafusait megsemmisítették.

Mennyire tekinthetők az egyes életutaknál közölt adatok hiteleseknek? Pótolhatók-e még?

Mi olvasható tehát a látogatóközpont sommás összeállításaiiban az egyes eltemetett személyekről? Az eddig folytatott tényfeltárási kutatásokból rendelkezésre álló korabeli iratokban olvasható információk, adatok nem felülbírált tartalmat hordoznak. Ennek megfelelően a történetekről – amennyiben rendelkezésre álltak – utóbb másképp határozó jogszolgáltatók ítéletét is közli. Ami a büntetőeljárások 1945 eleje utáni titkosszolgálati keletkeztetőit illeti, amennyiben az általuk letartóztatott

A 300-as parcella madártávlatból
Fotó: Kapusi Zoltán

személy 1944-45 előtt bármilyen rendőrségi szolgálatot teljesített, akkor úgy különböztetjük meg őket, hogy „az 1945 utáni politikai nyomozószervek”, amennyiben nem, akkor úgy, hogy „a korabeli politikai nyomozó szervek” iratai szerint mivel gyanúsították meg az őrizetbe vett személyeket. Az akkor eljáró hatóságok „nyomozásai, vizsgálatai jegyzőkönyveinek tartalmáról” ma már köztudott, hogy miképp készültek, a kényszerítő lehetőségek széles palettáját alkalmazva. Az is köztudott, hogy az ekképp „aláírt” jegyzőkönyvekben foglaltak következményétől az ügyészségek és a bíróságok különböző szintű fórumain eljárók a legritkább esetben térhettek el.

Az „előbb” vagy „utóbb” kihirdetett halálos ítéleteket esetenként az annak idején fennállott legmagasabb állami fórumok elé terjeszthették, azonban azok – a Nemzeti Főtanács,

a köztársasági elnök, időrendben végül a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa – kegyelmi elhatározásait az igazságügyi vagy a honvédelmi tárca vezetője előterjesztésével eleve motiválta. Azt követően, hogy az illetékes pártvezetőkkel szóban és nem írásban egyeztettek.

A közölt tömör életutak gyakorta töredékes alapiratait jórészt az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őrzi. Ezeket egészítik ki a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a Hadtörténelmi Levéltár, a Budapest Főváros Levéltára különböző irategyütteseiben őrzött ügyészégi, bírósági dokumentációiból, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, az Új köztemető és a témával foglalkozó kutatók vonatkozó nyilvántartásaiból, valamint egyes esetekben a korabeli sajtóból származó információk. Ezek feltártsága azonban részleges, miként

alig-alig ismertek az egykor történeteket megsemmisítő határozatok. Ezért számos alkalommal – noha megtörtént – még sem olvasható egyes személyek esetében. Ennek pótlása, miként az egykor, 1945 és 1948 között naponta kiadott Magyar Országos Tudósító naprakész feltárása is, mert ez utóbbi a rendőrség és a bíróság hivatalos szócsöveként számolt be a bűnüldözés világában történetekről, a jövő feladata. Folytatni kell az igazságszolgáltatással összefüggő, már levéltáraknak átadott iratok további feltárását, különösképp kitérve a kegyelmi eljárásokra is.

Dr. Zinner Tibor
történész, egyetemi tanár

A nemzeti emlékhelyet jelző sztélé, háttérben a látogatóközponttal
Fotó: Kapusi Zoltán

Megbecsült múlt

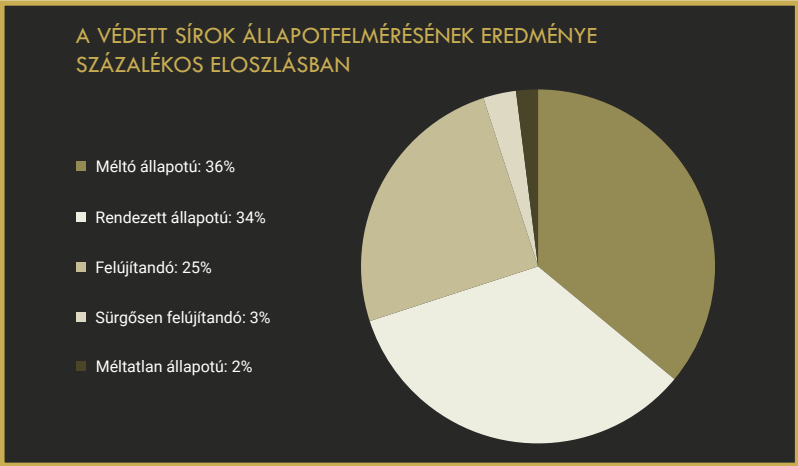
A nemzeti sírkert sírjainak állapota a Nemzeti Örökség Intézete felmérései és a temetőfenntartók közlései alapján

A NÖRI 2013-as megalakulása óta kiemelt figyelmet fordít a nemzeti sírkert részeként védett sírok állapotának folyamatos felmérésére, és lehetőség szerinti felújítására.

Budapesten található a védett sírok több, mint kétharmada, ami jelenleg 4 691 sírhelyet jelent. Elmondható, hogy az elmúlt hét évben a fővárosban található védett sírok felmérése teljes egészében megtörtént, beleértve nemcsak a Fiumei úti sírkertet, a Farkasréti temetőt és az Új köztemetőt, hanem az összes kisebb temetőt és egyedi sírhelyet is, így például a Szent István-bazilikában vagy a Mátyás-templomban található nyughelyeket vagy éppen a Habsburg-kriptát a budai királyi palotában. A NÖRI igyekszik naprakész információkkal rendelkezni a kezelésében lévő sírhelyek állapotáról, ami azt jelenti, hogy fennállása óta egy-egy sírhelyet már többször is felmért. A Fiumei úti sírkert és a Farkasréti temető teljeskörű felmérésére már két alkalommal is sor került a néhány év alatt végbement változások miatt. Elsősorban a NÖRI folyamatos sír- és egyéb felújításokat magába foglaló fejlesztéseinek köszönhetően a Fiumei úti sírkert egyre inkább elnyeri nemzeti panteonhoz illő, méltó megjelenését.

A főváros mellett természetesen országos szinten is folyamatosak a felmérések. Ez vagy a NÖRI munkatársai által valósul meg, vagy írásbeli adatbekérés alapján történik. A NÖRI ezidáig az 5 975 védett sírból és 15 temetőrészből 5 030 számú nyughely álla-

A NEMZETI SÍRKERT SZÁMADATAI TERÜLETI ELOSZLÁS SZERINT		
Budapest	védett sírok száma	védett temetőrészek száma
Farkasréti temető	1 905	-
Fiumei úti sírkert	1 704	-
Rákoskeresztúri Új köztemető	668	3
Kozma utcai izraelita temető	126	-
Óbudai temető	103	-
Egyéb budapesti temetők	154	-
Temetőn kívüli egyéb budapesti védett sírhelyek	31	-
Összesen - a fővárosban	4 691	3
Megyék	védett sírok száma	védett temetőrészek száma
Bács-Kiskun	65	2
Baranya	67	1
Békés	51	-
Borsod-Abaúj-Zemplén	87	1
Csongrád	95	1
Fejér	54	1
Győr-Moson-Sopron	173	3
Hajdú-Bihar	108	-
Heves	33	-
Jász-Nagykun-Szolnok	42	1
Komárom-Esztergom	51	1
Nógrád	29	-
Pest	122	-
Somogy	44	1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	38	-
Tolna	29	-
Vas	81	-
Veszprém	80	-
Zala	35	-
Összesen - a megyékben	1 284	12
ÖSSZESEN	5 975	15

potát mérte fel. (Az állapotfelmérések eredményeinek százalékos eloszlása a diagramon láthatóak.) A NÖRI a saját hatáskörében végzett felmérésein túl két évente körlevélben fordul a vidéki temetők fenntartóihoz a hozzájuk tartozó védett sírok állapotát illetően. Ilyen levelek kiküldésére legutóbb ez év februárjában került sor. Összesen 476 fenntartót kerestünk meg országos szinten, tőlük 118 esetben kaptunk visszajelzést. E válaszlevelek alapján

országszerte mintegy 52 felújításra szoruló síremléket rögzítettünk a NÖRI nyilvántartásában. Érdekes azonban megjegyezni, hogy a fenntartók által rossz állapotúnak mondott sírok nagy részénél egy alapos kertészeti tereprendezés vagy sírkőtisztítás is megoldaná a problémákat. Mindössze kilenc olyan síremlék van, amelynek felújítása a leírások és a mellékelt fényképek alapján valóban időszerű, illetve indokolt lenne.

A NÖRI kiemelt fontosságúnak tartja a rendelkezése alá tartozó védett sírok állapotának nyomon követését. Összességében elmondható, hogy a fentebb említett visszajelzések és a NÖRI munkatársai által végzett állapotfelmérések alapján körvonalazódik az intézet éves felújítási terve, amelynek keretében körülbelül harminc-ötven síremlék megújítására van lehetőség a rendelkezésre álló anyagi forrásokból. Ennek a programnak köszönhetően újulnak meg évről-évre folyamatosan nemzetünk nagyjainak síremlékei, és nyerik el méltó állapotukat, nemcsak tisztelgésként az ott nyugvók előtt, de üzenetül és mementóul, tanulságul szolgálva a jövő generációi számára is. Hiszen gróf Széchenyi Istvánt idézve, amely gondolat a NÖRI egyik jelmondataként is szolgál: „Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli múltját, nézd meg a temetőit!”

Fehér Zoltán
NÖRI, nemzeti sírkertért felelős referens

A Fiumei úti sírkert felújított északi árkádsora
Fotó: Kapusi Zoltán

„Az Év Emlékhelye” díj

Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgató asszony kezdeményezésére a Nemzeti Örökség Intézete – a nemzeti és a történelmi emlékhelyek számára – 2020-ban megalapította az „Év Emlékhelye” díjat.

A díj megalapítását főigazgató asszony a „Nemzeti és történelmi emlékhelyek szakmai konferenciáján” jelentette be 2020. február 6-án. Az eseménynek – a pákozdi nemzeti emlékhely (Katonai Emlékpark Pákozdt) üzemeltetőjének szervezésében – a kápolnásnyéki Halász-kastély adott otthont. A konferenciát az előző években „Emlékhelyek workshopja” néven rendezte meg a NÖRI, az esemény azonban 2020-

ra kinőtte magát, és új nevet kapott. A konferencián számos emlékhely képviselője jelent meg, ahol beszámoltak eddigi eredményeikről, jövőbeli ötleteikről, terveikről.

Az „Év Emlékhelye” díj elsődleges célja az, hogy a NÖRI elismerését fejezze ki azoknak az emlékhelyeknek, amelyek emlékhely státuszukat mind programjaikban, mind kommunikációjukban előtérbe helyezik. Ezen felül

célja, hogy az emlékhelyek egymással együttműködve, egymást támogatva szervezzék programjaikat.

A díj azoknak az emlékhelyeknek adományozható, amelyek az odaítélés előtti évben az emlékhelyet és a hozzá fűződő nemzeti, kulturális értékeket újszerű módon, akár más emlékhelyek számára is alkalmazhatóan mutatják be, vagy olyan program-sorozat által, amely az emlékhelyet

a fiatalok körében népszerűsíti, illetve más emlékhellyel közös szervezésben valósítja meg mindezeket. A díj odaítélésének elbírálása egy öttagú bizottság feladata. A bírálat során áttekintik valamennyi emlékhely egész éves programjait, különös tekintettel az Emlékhelyek Napjára. A bizottság figyelembe veszi, hogy az emlékhelyek hogyan jelenítik meg az emlékhely minőségét, különös tekintettel az arculati elemekre és a sztélé megjelenítésére a kommunikációban, valamint a programokban. Szintén fontos szempont a sztélé és környezetének állapota, ezen felül pedig az emlékhely kooperatív képessége, országos és regionális szintű együttműködési hajlandósága más emlékhelyekkel, kiemelten értékelve a történelmi és nemzeti emlékhelyek együttműködését. A kreatív, újszerű eszközök bevonása az emlékhely ismertté tételében szintén nagy jelentőséggel bír.

A díj adományozásának előkészítéséért, valamint az adományozási ceremónia megszervezéséért a Nemzeti Örökség Intézetének Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Igazgatósága felel. Maga a díj egy serleg, rajta „Az

Év Emlékhelye (évszám)” felirattal, valamint egy oklevél, amelyeket a NÖRI főigazgatója ad át. Az átadására minden évben ünnepélyes keretek között, az Emlékhelyek Napján kerül sor. A díj egy igen jelentős hozománya, hogy – 2021-től kezdve – mindig az előző év emlékhelye ad otthont az Emlékhelyek Napja nyitórendezvényének.

Az Emlékhelyek Napja program-sorozat 2016-ban indult, és évről évre egyre több emlékhely csatlakozik hozzá. Míg kezdetben csak körülbelül az emlékhelyek fele vett részt a programban, addig az idei évre már rendkívül magas arányban jelentkez-

tek a résztvevők: mind a tizennyolc nemzeti emlékhely, illetve az ötvenegy történelmi emlékhelyből negyvenhat jelezte részvételi szándékát. Az eseményre idén május 9-én került volna sor ötödik alkalommal. A koronavírus miatt elrendelt veszélyhelyzetre való tekintettel azonban a rendezvényt a NÖRI elhalasztotta. Az április eleji tervek szerint augusztus 29-én pótolná az országos eseményt, de ez az időpont a vírushelyzettől függően akár későbbre is tolódhat. Az idei Emlékhelyek Napja tematikája a nemzeti összetartozás évéhez kapcsolódik, amelyhez az emlékhelyek színes programokkal, kedvezményes jegyárral kívánnak csatlakozni. A nyitórendezvény helyszíne az ópusztaszeri nemzeti emlékhely lesz. A Fiumei úti sírkertben is sok programmal készülünk, amelyek között számos ingyenes vezetett séta, esti fényfestés és koncert is szerepel. Reméljük, mindezek a tervek megvalósulhatnak az év folyamán, és a NÖRI mielőbb átadhatja az első „Év Emlékhelye” díjat az arra leginkább érdemes helyszínnek.

Vajkó Andrea
NÖRI, munkatárs

Részlet a nemzeti emlékhelyeket jelölő sztéléből
Fotó: NÖRI

Barcsay Jenő emlékezete

„A festő ne ismételje azt, amit már megoldott, ne utánozza önmagát, keresse az újat, a számára még ismeretlent” – fogalmazott Barcsay Jenő *Forma és tér* című kötetében. Ebbe az ismeretlenbe vezet majd minket a magyar konstruktív festészet iskolateremtő mesterének műveiből a Nemzeti Emlékezet Múzeumába tervezett kiállítás.

Így kíván emléket állítani a Nemzeti Örökség Intézete Barcsay Jenő születésének 120. évfordulója alkalmából a Kossuth-díjas grafikusnak, egyúttal pedig tartalmas képzőművészeti élményt nyújtani mindazoknak, akik az időszaki kiállítás heteiben ellátogatnak a Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhelyre.

Barcsay Jenő a 20. századi művészek nagyjai közé tartozott. Nemcsak alkotásai miatt került ebbe a kivételes társaságba, hanem oktató munkája

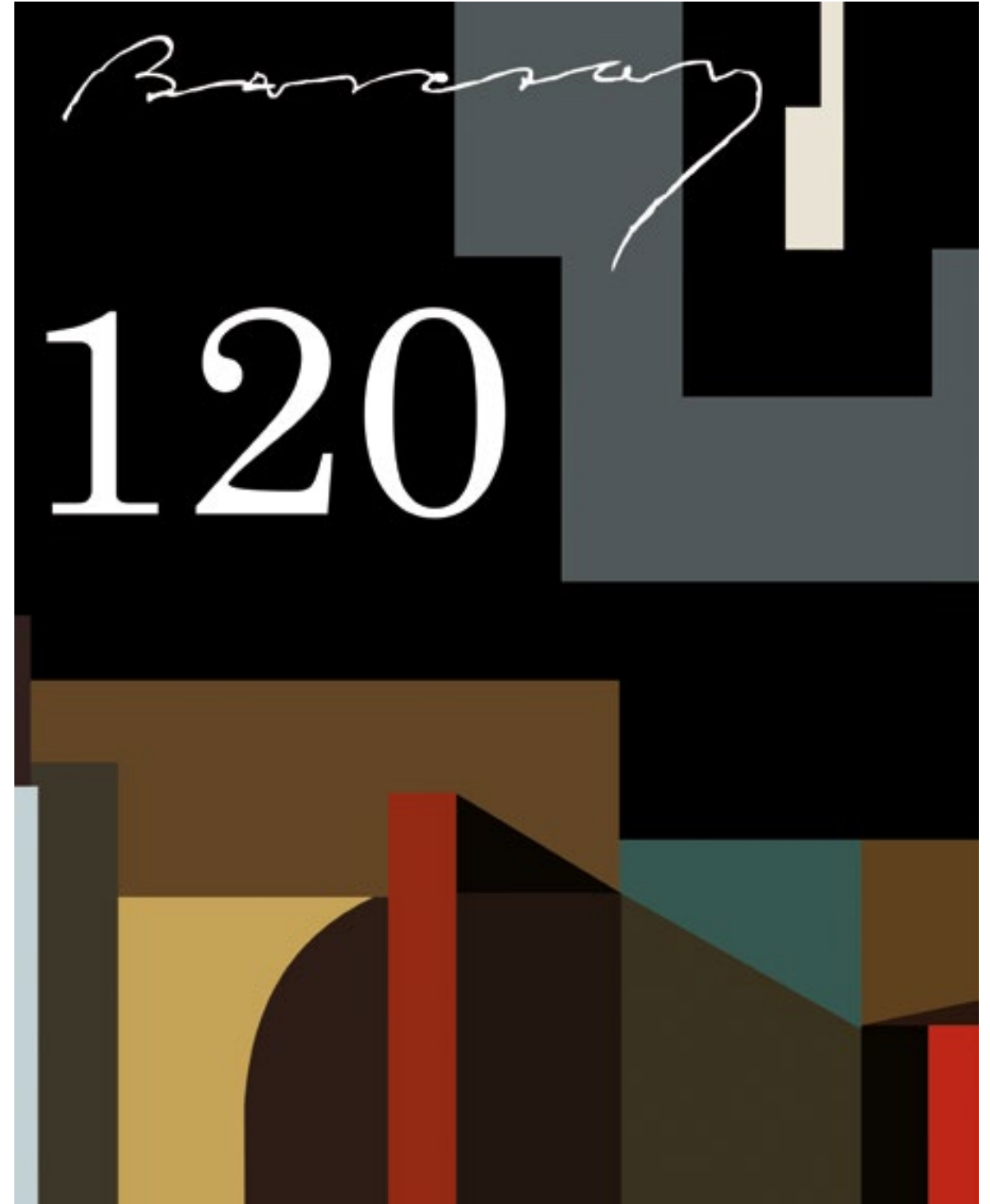
Barcsay Jenő 1978-ban Szentendrén
Fotó: Wikimedia Commons

miatt is, hiszen olyan tankönyvet adott a világnak, amelyet mind a mai napig használnak, a *Művészeti anatómiát*. A Barcsay Jenő Képzőművészeti Alapítvány közreműködésével október 8-án megnyíló Barcsay mester és tanítványai című kiállítás a képzőművészeti nagyság emléke előtt tiszteleg. A kiállítás keretében Barcsay Jenő színtanyomatai és festményei mellett bemutatjuk a mester grafikáit, valamint kiemelkedő tanítványai és barátai, Balogh László, Deim Pál és Konok Tamás konstruktivista festőművészek munkáit is. A kiállítás megnyitón Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgató asszony megnyitó beszédét követően Petényi Katalin művészettörténész előadása kalauzol el minket Barcsay Jenő művészetében. A kiállítás megnyitását megelőző koszorúzáson a mester sírja mellett róhatják le kegyeletüket mindazok, akik a művészeti élmény mellett Barcsay Jenő emléke előtt is tisztelegni kívánnak.

A tárlat a NÖRI által összeállított, több elemében is újszerű megközelítést tükröző programterv egyik tartópillére. A NÖRI megalakulása óta alapvető célkitűzése, hogy megteremtse a nemzeti emlékezet és kegyelet kultúrájának

megfelelő kereteit, ugyanakkor a Barcsay Jenő emlékére megnyíló kiállítás alkalmas arra is, hogy olyan színvonalas képzőművészeti-kulturális programot nyújtson, amely a nemzeti emlékhelyet szélesebb körben is vonzó célponttá teszi, tovább növelve ismertségét és látogatottságát. Éppen ezért a Nemzeti Örökség Intézete számára egy percig sem volt kérdéses, hogy a pandémiás veszélyhelyzet miatt lemondott tavaszi kiállítás megnyitóját az elsők között kerül megrendezésre akkor, amikor már várhatóan biztonsággal lebonyolítható egy közösségi esemény. „A nemzet kulturális emlékezetének megőrzése létünk szellemi és lelki záloga” – vallja Radnainé dr. Fogarasi Katalin, A magyar kultúra napján Kultúra Lovagja címmel kitüntetett főigazgatónk. E gondolat jegyében hívunk mindenkit közös emlékezésre, egyúttal kulturális feltöltődést kínálva, találkozzunk minél többen október 8-án, addig pedig #vigyázzunk egymásra!

Miklósné Meyer Ágnes
NÖRI, társadalmi kapcsolatokért
felelős igazgató

Emlékezet a közösségi médiában

Izgalmas posztokkal és újdonságokkal jelentkezik a NÖRI a veszélyhezet idején

A Nemzeti Örökség Intézetének egyik alapfeladata az emlékezetpolitika ápolása, a történelmünk kiemelt helyszíneihez kapcsolódó és magyarságtudatunkat erősítő történeteink felidézése, népszerűsítése és életben tartása. A NÖRI ebben a munkájában több eszközzel is élni tud: ezt a célt szolgálják megemlékezéseink, idegenvezetői sétáink, kiadványaink és nem utolsósorban a közösségi médiában található felületeink is.

Amikor magazinunk tartalmát összeállítottuk, még nem sejtettük, mennyire aktuális lesz cikkünk témája. A Nemzeti Örökség Intézete évek óta alakítja és tartalommal tölti meg Facebook oldalait, de a most kihirdetett ve-

szélyhelyzet kapcsán igazán fókuszba kerültek ezek a felületek. Bár hosszú évek óta látszik az a tendencia, hogy a közösségi oldalak egyre nagyobb hangsúlyt kapnak valamennyiünk életében, most, hogy a rendezvényeinket – a megemlékezéseket és a vezetett sétákat, valamint egyéb kulturális programjainkat – bizonytalan időre elhalasztottuk, kiemelt szerepet kapott a közösségi felületünk. Nemcsak a Nemzeti Örökség Intézetének életében van ez így, de valamennyi kultúrával foglalkozó intézet, szervezet és intézmény esetében is.

A Nemzeti Örökség Intézetének két Facebook oldala van. A NÖRI nevét viselő közösségi felületen az intézet

híreit, az emlékhelyekkel kapcsolatos információkat, valamint az üzemeltetésünkben álló Salgótarjáni utcai zsidó temetővel és az Új köztemető Nemzeti Gyászparkjával kapcsolatos híreket tesszük közzé. A Fiumei úti sírkert oldalán pedig e nemzeti emlékhely érdekességeivel találkozhatnak követőink. A NÖRI oldalát közel négyezren, a Fiumei úti sírkert oldalát pedig márciusig közel kétezren követték. Utóbbi, a megnövekedett aktivitásnak köszönhetően azóta elérte a szintén közel négyezres számot.

A Nemzeti Örökség Intézete új online stratégiát alkotott az új helyzetre. Naponta tesszük közzé posztjainkat, elsősorban a Fiumei úti sírkert oldalára koncentrálva. A sírkertben nyugvó nagyjaink évfordulóiról való rendszeres megemlékezéseinken túl elindítottunk egy, a sírkertben nyugvó orvosokat bemutató sorozatot is. Posztoltunk többek között Semmelweis Ignácról, aki a kézmosás fontosságát fedezte fel, vagy Hüttl Hümerről, aki pedig a kesztyű és maszk rendszeres használatát vezette be.

Húsvéti sorozatunkban a keresztény ünnepkörhöz kapcsolódóan a Fiumei úti sírkert különleges szobraiból tettünk ki válogatást az oldalra. Nagypénteken megmutattuk Fadrusz János szobrászművész Krisztus a kereszten című alkotását, amely a szobrász sírját díszíti, valamint Krisztus sírbatételét,

amely Ligeti Miklós alkotása Végh Károly sírján. Húsvét vasárnap pedig a feltámadt Krisztust ábrázoló szobrot osztottuk meg a Gerbeaud család sírjáról. Húsvét hétfőn Ady Endre fájdalmasan aktuális *A fekete Húsvét* című versét tettük közzé a költő sírjának képével.

Újdonsággal is jelentkezőnk: az elmaradt sétáink helyett rövid videókat „sétáiban” mutatjuk be a sírkertet. A 10-12 perces összeállításokban a meghirdetett sétáink tematikáját követve idegenvezetőink virtuálisan „kísérik” végig a nézőket a nemzeti emlékhelyen. Bemutattuk ilyen formában a legnagyobb mauzóleumokat, a Kossuth-, a Deák- és a Batthyány-mauzóleumot, a Salgótarjáni utcai zsidó temetőt, de készült videó az Új köztemető Nemzeti Gyászparkjáról, valamint a sírkert legfontosabb szobraitól. Anyák napján pedig a Fiumei úti sírkert anyákat ábrázoló szobraikat mutattuk be egy nagyon érdekes idézettel, ami Ady Endre és édesanyja kapcsolatáról szól. Elkészített videóink nagyon sikeresek: a mauzóleumokat bemutató film például több, mint nyolcvanezer emberhez ért el, és már több, mint ezer megtekintésnél tart. „Fontosnak

Fadrusz János sírja a Fiumei úti sírkertben, a NÖRI nagypénteki posztjának illusztrációja

tartjuk, hogy ebben a helyzetben, amikor sokaknak a közösségi média jelenti az egyetlen kikapcsolódást, a Nemzeti Örökség Intézete is kínáljon olyan tartalmat, ami ha nem is helyettesíti a személyes jelenlétet, de érdekes információival hasznos időtöltést jelenthet a követőinknek. Úgy gondoljuk, hogy a Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhely tartogat annyi érdekes történetet, épületet és szobrot, amivel kitölthetjük ezeket a nehéz napokat” – hangsúlyozta Radnainé dr. Fogarasi Kata, a Nem-

zeti Örökség Intézetének főigazgatója a virtuális sétáink kapcsán.

Orvosokat bemutató sorozatunk és videós sétáink mellett ismert személyek üzeneteivel is változatossá kívánjuk tenni az oldalunkat. Olyan művészeket kérünk fel együttműködésre, akikkel a NÖRI évek óta partneri viszonyt ápol, így a színházi világnapon Hegedűs D. Géza osztotta meg gondolatait, a költészet napján pedig Jordán Tamás színművész mondta el követőinknek József Attila *Balga* költő című versét.

A NÖRI kulturális missziójának tekintik, hogy a veszélyhelyzet idején is bemutassa az üzemeltetésében álló értékeket, eleget téve alapfeladatának. Bízunk benne, hogy a világjárvány elmúltával folytathatjuk megemlékezéseinket, programjainkat – és természetesen folytatjuk majd a közösségi médiában való aktív részvételünket is.

Bazsó Gabriella
NÖRI, sajtófőnök

A Hüttl Hümér orvost bemutató poszt illusztrációja
Fotó: Hungaricana

#maradjotthon

NÖRI Füzet Nagycenk nemzeti emlékhelyről

„A legnagyobb magyar” halálának 160. évfordulójára

A Nemzeti emlékhelyek alsorozat idén megjelenő újabb száma a nagycenki Széchenyi-kastélyt és a Széchenyi-mauzóleumot mutatja be, amellyel a NÖRI Széchenyi István halálának 160. évfordulójára is emlékezik.

A 18. század közepén épült Széchenyi-kastély és kertje nemzeti emlékhely. Az általános korlátozásoknak megfelelően jelenleg zárva tart. Ha azonban minden az üzemeltető tervei szerint alakul, a kastély és a körülötte elterülő park hosszabb időre bezárja kapuit, hogy központi forrásokból 2022-re megújulhasson. Az egykori park része, a kerttörténeti jelentőségű hársfasor és a grófi család nagycenki temetőben álló mauzóleuma azonban a korlátozások feloldása után továbbra is várja az érdeklődőket. Szeptemberre megjelenő kiadványunk épp ezért a várható felújításokról is hírt ad, illetőleg bemutatja a mauzóleumot.

A 18. században épült sírkápolna a tragikus körülmények között elhunyt gróf temetésekor vált nemzeti „zarándokhelyé”, bár azt megelőzően is egy jelentős nemzetépítő nyugodott ott. 200 éve hunyt el Széchenyi István atyja, Széchenyi Ferenc gróf, aki a cenki kastélyában őrzött gyűjteményeit a nemzetnek adományozva vetette meg az Országos Széchenyi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum alapját.

Széchenyi Istvánt a Magyar Tudós Társaság (ma Magyar Tudományos Akadémia) alapítására tett felajánlásáról ismerhette meg a nyilvánosság

1825-ben. Mint ismeretes, a szabadságharc napjaiban az akkor a közlekedési miniszteri posztot betöltő gróf drámai körülmények között távozott a közéletből. A nemzethalál víziójától és az önvádtól szabadulni képtelen Széchenyit orvosa 1848. szeptember 7-én Döblingbe, a Görgei-gyógyintézetbe vitte, ahol több évtizeden át, haláláig élt. Idővel javult az állapota, már maga intézte gazdasága ügyeit, sőt, politizált. Számos befolyásos emberrel tartotta a kapcsolatot, és merész leleplező választ írt az elnyomó osztrák rendszert méltató *Rückblick* című röpiratra, ami miatt a bécsi rendőrség 1860. március 3-án házkutatást tartott nála. Politikai összeesküvést akartak rábizonyítani, és kilátásba helyezték, hogy a menedékhelyeül szolgáló elmegyógyintézetet is el kell hagynia. A fenyegetettség érzése miatt újjáéledő szorongása is hozzájárulhatott, hogy az április 8-ra (húsvét vasárnapra) virradó éjszakán nagy valószínűséggel öngyilkos lett.

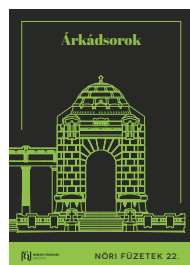
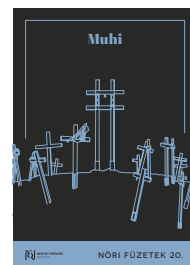
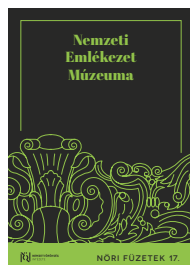
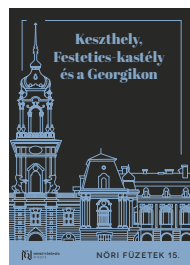
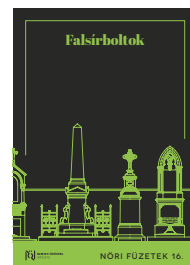
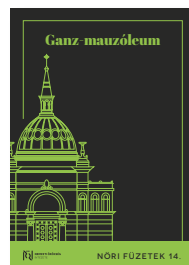
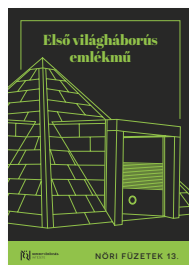
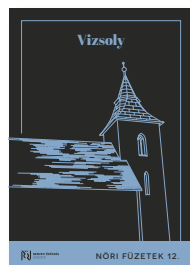
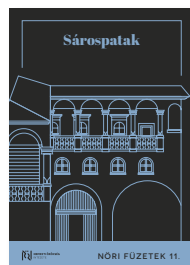
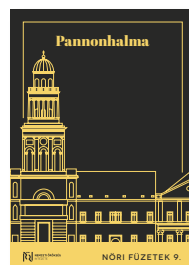
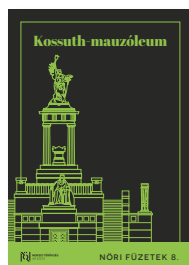
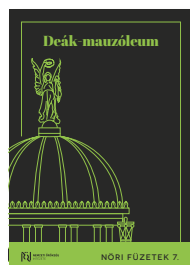
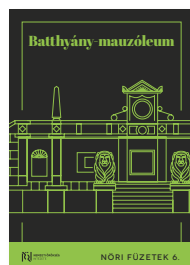
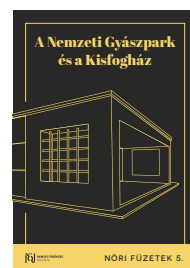
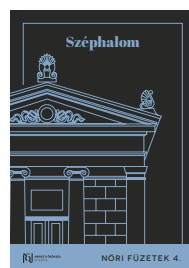
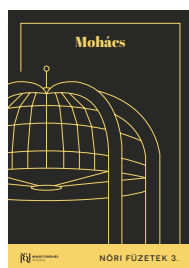
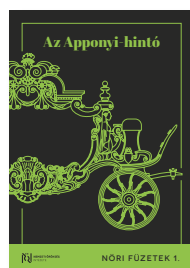
A bécsi rendőrség mindent elkövetett, hogy a végbúcsúztatás ne legyen tömegdemonstráció: a beszentelést és a temetést is egy-egy nappal korábbra hozatták. Tolnay Antalt, a cenki plébánost még arra is utasították, hogy a temetést délelőtt 10 órakor tartsa, Tolnay azonban ragaszkodott a 16 órához, hogy legalább a környékelieket értesíthessék a temetés megváltozott napjáról. 1860. április 11-én 22 pap kíséretében, öt-hatezer ember jelenléte mellett zajlott a temetés. Az Akadémia

talpig díszmagyarba öltözött képviselői, köztük Dessewffy Emil elnök, Deák Ferenc, Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc és Hunfalvy Pál Bécsbe tartva vették a hírt, hogy a szertartások korábban lesznek, és késve, de a temetésre legalább befutottak. Másnap a környező megyékből fogatok egész sora érkezett a temetés gyászjelentésben közzétett időpontjára, csalódott gyászolókkal. Azokban a napokban ötvenezernél is többen rótták le kegyeletüket Széchenyi István nyughelyénél. A sírkápolnában egész héten miséztek, valóságos búcsújárás alakult ki a nagy halott sírhelyén, az egész nemzet gyászolta, szegények és gazdagok egyaránt.

A Széchenyi-gyászhoz a rendőrség erőfeszítései ellenére számos település csatlakozott, ezzel spontán országos „mozgalommá”, a Bach-rendszer elleni néma tüntetéssé vált, ahogy akkoriban a nemzet sok nagyjának gyászünnepé-lye. És bár Széchenyi István kezdeményezéseinek eredményeivel Magyarország számos pontján találkozhatunk, ma is Nagycenken hajthatunk fejet a 160. évvel ezelőtt elhunyt „legnagyobb magyar” hamvai előtt.

Gyökös Eleonóra
NÖRI, tudományos munkatárs

A NÖRI Füzetek eddig megjelent számai

NEMZETI ÖRÖKSÉG
INTÉZETE

NEMZETI EMLÉKHELY
ÉS KEGYELETI BIZOTTSÁG

FIUMEI ÚTI
SÍRKERT

SALGÓTARJÁNI UTCAI
ZSIDÓ TEMETŐ

2 9 8
3 0 0
3 0 1
ÚJ KÖZTEMETŐ,
NEMZETI GYÁSZPARK

NEMZETI
SÍRKERT

NEMZETI
EMLÉKHELY

TÖRTÉNELMI
EMLÉKHELY